

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse osakond

Brit Pilar Orn

COVID-19 RAHVUSVAHELIS-ÕIGUSLIKUD ASPEKTID

Magistritöö

Juhendaja:
dr.iur. Lauri Mälksoo

Tartu
2021

Sisukord

<i>Sissejuhatus</i>	4
1 Inimõigused ja nende piiramine pandeemia ajal	9
1.1 Inimõiguste piiramine	10
1.1.1 Inimõiguste piiramine Euroopa Liidus ja väljaspool Euroopa Liitu.....	11
1.1.2 Inimõiguste piiramine Kodaniku-ja Poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti alusel	12
1.1.3 Inimõiguste piiramine Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioonis.....	13
1.1.4 EIÕK artikkel 15 rakendamine Euroopa Inimõiguste Kohus	14
1.1.5 Kohustustest taganemine või inimõiguste piiramine	16
1.1.6 Pehme õiguse kasutamine kriisi olukorras.....	17
1.2 Õigus elule ja tervisele COVID-19 valguses	19
1.2.1 Rikkumised	20
1.3 Inimõiguste piirangud	22
1.3.1 Õigus haridusele.....	22
1.3.2 Liikumisvabadus	23
1.3.3 Avalikud kogunemised	25
1.3.4 Andmekaitse ja privaatsus.....	26
1.3.5 Sõnavabadus.....	28
2 Rakendatud piirangute tagajärjed ja proportsionaalsus	34
2.1 Piirangute tagajärjed	34
2.1.1 Tänapäeva orjandus.....	34
2.1.2 Naiste õigused	39
2.1.3 Kinnipeetavad	40
2.1.4 Ksenofoobia ja rassism	42
2.1.5 Migrandid ja põgenikud	43
2.2 Rakendatud piirangute proportsionaalsus	44
2.2.1 Liikumispiirang	45
2.2.2 Kogunemise õigus ja sõnavabadus.....	47
2.2.3 Andmekaitse ja privaatsus.....	48
2.2.4 Õigus haridusele.....	49
3 Hiina rahvusvaheliste normide võimalik rikkumine ja riigivastutus	51
3.1 Hiina tegutsemine COVID-19 olukorras	52
3.2 Hiina vastutus rahvusvahelise õiguse valguses	54
3.2.1 Riigivastutus.....	56
<i>Kokkuvõte</i>	60

<i>Summary</i>	65
<i>Kasutatud allikad</i>	69
Kasutatud õigusaktid	69
Kasutatud kirjandus	69

Sissejuhatus

COVID-19 pandeemia mõjutas 2020. ja 2021. aastal suuremas osas riike maailmas. COVID-19 pandeemia sai alguse Wuhani linnast, Hubei provintsist, Hiinast 2019. aasta lõpus. 30. jaanuar 2020 kuulutas Maailma Tervise Organisatsioon COVID-19 globaalseks tervisekriisiks ja 11. märts 2020 kuulutati viirus globaalseks pandeemiaks.¹ Eestis kehtestati valitsuse poolt eriolukord 12.märts 2020, mis asendati 18.mail 2020 tervishoiualase hädaolukorraga, mis omakorda asendati 9.juunil 2020 hädaolukorra ohu faasiga.²

Koroonaviirus ei diskrimineeri ega vali oma ohvreid soo, rassi, välimuse ega millegi muu põhjal. Seega on olnud vajalik üle maailma võtta kasutusele meetmeid viiruse leviku tõkestamiseks. Pandeemia jooksul on nii Euroopa Liidu kui ka teised riigid sulgenud oma piire ning riigi sees sulgenud baare, restorane, koole, kaubanduskeskuseid ning suunanud inimesi kodukontorisse. Lisaks sellele on kehtestatud liikumispiiranguid teatud kellaaegadel, keelatud rahvaste kogunemised ja kehtestatud maskikohustus. Piiranguid on kehtestatud selleks, et ohjeldada viiruse levikut. Riigid on võtnud kasutusele erinevaid meetmeid piiramaks COVID-19 levikut. Suurem osa riikidest on otsustanud piirata inimõigusi; teised riigid teevad erandeid inimõigustes kasutades Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni alusel kohustuste täitmise peatamise õigust.

COVID-19 tõttu on kannatanud inimesed mitte ainult seetõttu, et see on mõjutanud nende ja nende lähedaste elu ja tervist, vaid pandeemia on toonud kaasa suures ulatuses majanduslikku kahju. Paljud inimesed on kaotanud töö, ettevõtted on läinud pankrotti ja need, kes on pääsenud kergemini, on tihtipeale kannatanud sissetuleku vähenemise tõttu või on pidanud kodukontorisse suunamise tõttu harjuma uute töötingimustega. See on omakorda mõjutanud inimeste vaimset tervist ning viirusest tingitud mõjud võivad olla laialdasemad, kui osatakse hetkel arvata ja ulatuda kaugesse tulevikku. Koolide sulgemine on mõjutanud ühe miljardi lapse haridust ja lisaks lünklikule haridusele on lapsed pandud olukorda, kus nad võivad palju kergemini sattuda koduvägivalla ohvriteks. Kuid lisaks lastele on tõusnud ka muu

¹ How did the coronavirus outbreak start? - <https://www.medscape.com/answers/2500114-197402/how-did-the-coronavirus-outbreak-start>. (10.02.2021)

² Koroonaviirus, tervis. COVID-19 kriisi veebileht. - <https://www.kriis.ee/et/eriolukord-koroonaviirus>.(10.02.2021)

lähisuhtevägivalla juhtumite arv.³ Mis on tingitud asjaolust, et paljude inimeste töö on suunatud kodukontorisse, millest tingituna veedavad inimesed üha enam aega kodus koos.

Esikohale on siiski seatud inimeste tervis ja elu ning selle õiguse eest võitlemiseks on riigid võtnud vastu otsuse piirata vajadusel teisi inimõigusi. Küsimus taandub sellele, millises ulatuses võivad riigid siiski võtta vastu meetmeid ühe inimõiguse kaitsmiseks, teisi piirates ning lisaks, mis on juba nähtavad tagajärjed, mis on tingitud sellest, et inimõigusi on piiratud.

Tulenevalt asjaolust, et koroonaviirus on mõjutanud üle terve maailma paljusid inimesi ja suur osa populatsioonist on tundnud suuremal või väiksemal määral, et tema inimõigusi on piiratud, on antud teema aktuaalne ja oluline. Tuleb analüüsida, kas ainuüksi seetõttu, et inimestel ei ole koroonakriisist tingitud piirangute tõttu nii palju vabadust ning võimalusi, nagu sellele eelnenud ajal, saab kohe öelda, et antud piirangud on rikkunud inimõigusi. Samuti tuleb analüüsida, millised on rakendatud piirangute teadaolevad tagajärjed. Lisaks analüüsitakse magistritöös asjaolu, et viiruse levik sai alguse Hiinast ja praeguseks hetkeks teadaolevatel andmetel levis viirus Hiinas juba nädalaid või lausa kuid enne seda, kui Hiina võimud teavitasid sellest Maailma Terviseorganisatsiooni. See omakorda tekitas olukorra, kus on võimalik, et antud viirus ei oleks levinud nii ulatuslikult, selle tõttu ei oleks kannatanud ja surnud nii palju inimesi ja ei oleks nii suurt majandusliku kahju, kui Hiina oleks varasemalt teavitanud kahtlusest, et Wuhani linnas levib viirus, mis võib viia pandeemiani. Küsimus on selles, kas niiviisi käitudes Hiina rikkus ka rahvusvahelist õigust.

Antud magistritöö raames uuritakse, kas ja milliseid piiranguid on riigid seadnud selleks, et vähendada koroonaviiruse levikut ning, kas antud piirangud liikumisvabadusele, avalike koosolekute pidamise õigusele ja privaatsusele, on rikkunud rahvusvahelistes normides sätestatud inimõigusi ja kui on, siis millisel määral. Lisaks uuritakse, kas antud piirangud, mis on inimõigustele seatud viiruse leviku piiramiseks, on olnud proportsionaalsed, mittediskrimineerivad ja ajaliselt piiratud. Kas piirangud on seatud ainult sellises ulatuses, mis on olnud vajalik viiruse leviku vähendamiseks?

³ COVID-19 and Human Rights. We are all in this together. - <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-04/COVID-19-and-Human-Rights.pdf>. (25.04.2021)

Magistritöö raames uuritakse asjaolu, et COVID-19 viiruse levik sai alguse Hiinast ning juba viiruse leviku algusest saadik on arutatud võimalust, et viirus levis Hiinas varasemalt, kui sellest esmakordselt Maailma Terviseorganisatsiooni teavitati. Sellega seoses on tõusetunud küsimus Hiina vastutuse üle rahvusvahelise õiguse normide alusel. Seega uuritakse antud magistritöös võimalusi, kuidas ja mille alusel saab Hiina vastutusele võtta ning, kas Hiina rikkus rahvusvahelisest õigusest tulenevat kohustust. Southamptoni Ülikooli uurimuse kohaselt tuleb välja, et kui Hiina oleks teavitanud kasvõi nädal varem Maailma Terviseorganisatsiooni kahtlase viiruse levikust, siis oleks olnud maailmas nakatumiste arv 66% madalam.⁴ Kui aga nakatumiste arv oleks madalam, ei oleks olnud riigid kohustatud võtma kasutusele niivõrd äärmuslikke meetmeid viiruse leviku piiramiseks ning sellisel juhul ei oleks pidanud sellisel määral inimõigusi piirama. Kuna paljude õiguste piiramise tagajärjel on kannatanud nii majanduslikult kuid ka vaimselt paljud inimesed, siis kerkib esile olukord, kus kahju tekitaja peaks ka tehtud kahju heastama, selleks on vaja analüüsida, kas Hiina on rikkunud teavitamiskohustust ning, kas Hiina võiks mõne rahvusvahelise normi alusel vastutusele võtta.

Autor vaatlleb magistritöö raames rakendatud piiranguid ning, kas piirangud on olnud proportsionaalsed ja, kas nende seadmisel on riigid lähtunud olukorra tõsidusest. Piirangute vajalikkus seisneb selles, et ilma piiranguteta, ei oleks võimalik riikidel viiruse levikut tõkestada vajalikul määral.

Magistritöö kahes esimeses peatükis keskendutakse rahvusvaheliste inimõigustega seotud probleemidele, mis on ennekõike tingitud pandeemia tõttu seatud piirangutest. Piirangute probleem seisneb selles, et kõikidel inimestel on õigus teatud inimõigustele, mida riigid ei tohi seadusliku aluseta ja mõjuva põhjuseta piirata, kuid pandeemia leviku tõkestamiseks on riigid teatud inimõigusi, nagu näiteks liikumisvabadus karantiini ja isolatsiooni kehtestamisega piiranud; sellised piirangud võivad aga rikkuda inimõigusi. Sellest tulenevalt tuleb analüüsida, kas riigid rikuvad kohustusi antud piirangute tegemisega või on sellised piirangud, selleks et tagada inimeste elu ja tervis, antud hetkel lubatud ning kui piirangud on lubatud, siis millises ulatuses. Lisaks tuleb vaadata, milliseid inimõigusi antud piirangutega siiski rikutakse. Antud teema on aktuaalne just COVID-19 viiruse globaalse leviku tõttu ning asjaolu tõttu, et riigid on rakendanud erinevaid meetmeid selle peatamiseks. Magistritöö kolmandas peatükis

⁴ Lai. S. Ruktanonchai. *et al.* Effect of non-pharmaceutical interventions for containing the COVID-19 outbreak: an observational and modelling study. – *medRxiv* 13.03.2020 - <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.03.03.20029843v3>

keskendutakse peamiselt küsimusele, kas Hiina rikkus Rahvusvahelistest Tervise-Eeskirjadest tulenevat teavitamiskohustust.

Magistritöös vastatakse küsimusele, kas koroonakriisi ajal tehtud piirangutega on taganatud teatud rahvusvahelistest inimõigustest, kas need piirangud on rikkunud inimõigusi, kes on olnud kõige haavatavamad grupid ning, kas piirangud on olnud proportsionaalsed ja lubatud. Lisaks vastatakse küsimusele, et kas Hiina rikkus mingit rahvusvahelist normi sellega, et ei teavitanud esimeste juhtumite valguses Maailma Terviseorganisatsiooni uue viirusetüve levikust ning kui rikkus, siis milline on riigivastutus rahvusvahelise õiguse alusel?

Täpsemalt analüüsitakse magistritöö esimeses peatükis, millistel alustel saab inimõigusi piirata või seadusest tulenevate kohustuste täitmist peatada, seda tehakse lähtuvalt Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelist paktis (ICCPR)⁵ ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis (EIÕK)⁶ olevatele alustele. Kuna riigid on ka eelnevalt koroonakriisile piiranud inimõigusi EIÕK artikli 15 kaudu, siis on antud magistritöös toodud illustreerimiseks näiteid, kus Euroopa Inimõiguste Kohus on antud piiranguid pidanud sobivateks ning vajalikeks. Lisaks analüüsitakse, milliseid piiranguid on COVID-19 leviku tõkestamiseks rakendatud ning millistest kohustustest on riigid taganenud selleks, et piirata laiemat viiruse levikut. Nii EIÕKst kui ka ICCPR'ist tulenevad kohustused, mille täitmist ei ole võimalik peatada. Antud magistritöö raames uuritakse, kas riigid on antud kohustust järginud või on siiski tulnud ette juhtumeid, kus pole täidetud kohustust tagada inimõigusi, mida ei tohi peatada ega millest ei tohi taganeda, nagu näiteks õigus elule.

Magistritöö teises peatükis analüüsitakse inimõigusi, mis on saanud kannatada koroonaviirusest tingitud piirangute kui ka koroonaviiruse enda tõttu ning kuidas antud inimõigusi on rikutud või piiratud. Antud peatükk käsitleb diskrimineerimist, põgenike ja migrantidega seotud probleeme, tänapäeva orjandust ja muud. Analüüsitakse, kas antud inimõiguste piirangud on olnud siiski proportsionaalsed, kas nad täidavad oma eesmärgi piisavalt viiruse leviku tõkestamiseks või on olemas vähem riivavamaid meetmeid, kuidas viiruse levikud piirata. Lisaks analüüsitakse, kas kõik piirangud, mis riigid on kehtestanud, on seaduslikud ning, kas piirangud on kehtestatud vastavalt olukorrale ja ainult vajalikuks tähtjaks, see tähendab, et

⁵ Kodaniku- Ja Poliitiliste Õiguste Rahvusvaheline Pakt – RT II 1994, 10, 11.

⁶Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

piirangud on ajaliselt piiratud vaid sellise kestvusega, mis on vajalik viiruse tõkestamiseks ning ei ole kehtestatud selliselt, et valitsusel oleks liiga palju võimu kontrollida inimeste tegutsemist ning sellega seoses rikkuda inimõigusi.

Viimases ehk kolmandas peatükis analüüsitakse tulenevalt asjaolust, et Hiina oli esimene riik, kus COVID-19 viiruse levik leiti ning, kust antud pandeemia alguse sai, pandeemia algust ning asjaolu, et on võimalik, et Hiina ei teavitanud Maailma Terviseorganisatsiooni õigeaegselt sellest, et Wuhani linnas levib uue tüvega viirus, millega rikkus Rahvusvahelistes Terviseeeskirjades⁷ ettenähtud kohustust teavitada haigusest, mis võib levida globaalselt ja lõppeda pandeemiaga. Juhul kui selline teavitamiskohustuse rikkumine aset leidis, siis on riikidel printsipiõigus nõuda Hiina riigi vastutust rahvusvahelise õiguse rikkumise eest. Antud magistritöös uuritakse, millised on võimalikud kahju hüvitamise meetmed, juhul kui riik vastutab rahvusvahelise õiguse alusel ning kui reaalne on võimalus, et Hiina puhul saab antud meetmeid rakendada, kui Hiina on rikkunud rahvusvahelise õiguse normidest tulenevat teavitamiskohustust.

Magistritöö kirjutamiseks on kasutatud peamiselt analüütilist uurimismeetodit. Magistritöö jaoks analüüsitakse ja uuritakse erinevaid teadusartikleid ning juhtumeid, millest on kirjutatud ning, mis on toimunud pandeemia leviku algusest alates. Nendes olevaid erinevaid seisukohti ja asjaolusid analüüsitakse inimõiguste piiramise õiguspärasuse seisukohast. Lisaks analüüsitakse nii õigusaktide, kirjutatud teadusartiklite kui ka teadaolevate faktide valguses Hiina vastutust rahvusvahelise õiguse alusel.

Magistritöös käsitletakse peamiselt EIÕK ja ICCPR'st tulenevat võimalust piirata inimõigusi, lisaks kasutatakse õigusaktidest veel Rahvusvahelisi Tervise-eeskirjasid ning analüüsitakse riigivastutust tulenevalt ÜRO Rahvusvahelise Õiguse Komisjoni ettevalmistatud riigivastutuse artiklitest. Analüüsitakse teadusartikleid, mis on kirjutatud COVID-19 leviku algusest saadik ning ÜRO eriraporteid, mis on uurinud viiruse mõju erinevatele elualadele.

⁷ International Health Regulations: 2005, 2nd. ed. Geneva: WHO 2008.

1 Inimõigused ja nende piiramine pandeemia ajal

Inimõigusi tunnustatakse ja kaitstakse mõlemal, nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil. Selleks, et kaitsta õigust elule ja tervisele, on pandeemia ajal tulnud riikidel piirata teisi inimõigusi. Olenevalt riigist on piiratud erinevaid inimõigusi, peamiselt on riigid piiranud liikumisvabadust, kuid lisaks on piiratud sõnavabadust, kogunemisvabadust, usuvabadust, õigust privaatsusele ja muid inimõigusi. Teatud riikides on tulnud ette ka olukordi, kus on piiratud õigust tervisele ja meditsiiniabi kättesaadavust.

Pandeemiaolukorras on olnud riikide põhirõhk viiruse leviku tõkestamisel ja inimeste elude kaitsmisel, mis tähendab, et vastavalt rahvusvahelise inimõiguse normidele võivad riiklikud hädaolukorrad nõuda teatud inimõiguste piiramist. COVID-19 on üks sellistest olukordadest, kus teatud piirangud on õigustatud selleks, et kaitsta inimeste elu ja tervist. Kuigi mõningad piirangud on lubatud, siis piirangud peavad olema vajalikud, proportsionaalsed ja mittediskrimineerivad.⁸

Siiski on tulnud ette pandeemiast tulenevat diskrimineerimist, ksenofoobiat ja rassismi. Inimesed on kasutanud väljendeid nagu „võõramaalaste viirus“ ja seda ei ole kasutanud inimesed vaid omavahel rääkides, vaid ka Ameerika Ühendriikide endine president kasutas COVID-19 väljendamiseks sõnapaari „Hiina viirus“.⁹ Oluline on, et riigid võitleksid viirusest tingitud diskrimineerimise ja vihakõne vastu.

Mitte-meeldimist või ebausku viiruse olemasolu või seda puudutava osas, on väljendatud ka teisiti. Tervisehoiutöötajad on olnud tõrjuva käitumise või rünnakute ohvrid, tihtipeale on pandeemia olukorras olnud kannatajateks naissoost isikud. Pandeemia on selgelt välja toonud ühiskonna õrnad grupid, kes kannatavad viirusest tingitud nähtude ja kõrvalnähtude all kõige rohkem. Selleks on vanainimesed, vähemusrahvused, migrantid ja põgenikud, puuetega inimesed ning muud vähemusse kuuluvad grupid, kes on vajanud kriisist tõttu rohkem kaitset.

⁸ COVID-19 and Human Rights. We are all in this together. - <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-04/COVID-19-and-Human-Rights.pdf>. (25.04.2021)

⁹ Rogers. K, Jakes. L. Swanson. A – Trump Defends Using „Chinese Virus“ Label, Ignoring Growing Criticism – *The New York Times* 18.03.2020 - <https://www.nytimes.com/2020/03/18/us/politics/china-virus.html>

Seega, on COVID-19 viiruse vältel, leidnud aset paljud juhtumid, mil on piiratud põhiõiguseid, selleks et takistada viiruse laiemat levikut ning päästa inimesid.

1.1 Inimõiguste piiramine

Tehakse vahet inimõiguste piiramisel ja nendest taganemisel. Põhiõigustest taganemiseks on vaja rahvusvahelisest inimõiguste lepingus olevat võimalust taganeda võimaluse korral mõningatest põhiõigustest.¹⁰

Läti, Rumeenia, Moldova, Armeenia, Eesti, Gruusia, Albaania, Põhja-Makedoonia, Serbia ja San Marino teavitasid Euroopa Nõukogu peasekretäri sellest, et nad kavatsivad taganeda kohustustest Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 15 lg 3 alusel.¹¹

24.aprillil 2020 tegi Inimõiguste Komitee avalduse, et riikidel on kohustus teavitada ÜRO peasekretäri koheselt, juhul kui riigid on võtnud kasutusele erakorralisi meetmeid.¹²

Olenemata sellest, kas inimõigusi piiratakse või täitmise kohustustest taganetakse konventsiooni alusel, siis peaks seda tegema ainult ulatuses ja kestvuses, mis on vajalik selleks, et võidelda koroonapandeemiaga. Selleks on vajalik teha riikidel pandeemiaga võitlemiseks plaane, mis ei ole otseselt seotud piirangutega.¹³

Kui riik otsustab taganeda mõnest inimõigusest, siis peab ta selle ametlikult välja kuulutama. Seatud piiranguid peavad olema seaduses selgelt sätestatud ja kõigile kättesaadavad. See on vajalik selleks, et kõik kodanikud oleks teadlikud kõigest, millega nad peavad arvestama ja kuidas käituma. COVID-19 ajal ei saa piirata õigust informatsioonile ja sõnavabadusele. Antud asjaolu on rõhutanud ka Maailma Terviseorganisatsioon, et oluline pandeemiaga võitlemise seisukohalt on see, et isikutel on võimalik saada informatsiooni, kuidas leevendada

¹⁰ Spadaro. A. COVID-19: Testing the Limits of Human Rights - *European Journal of Risk Regulation*. Volume 11, Special Issue 2. 317-325. Lk 321.

¹¹ Notifications Under Article 15 of the Convention in the context of COVID-19 pandemic - <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354> (15.04.2021)

¹² Human Rights Committee. Statement on derogations from the Covenant in connection with the COVID-19 pandemic - <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CCPR/COVIDstatementEN.pdf> (15.04.2021)

¹³ Spadaro. A. COVID-19: Testing the Limits of Human Rights - *European Journal of Risk Regulation*. Volume 11. Special Issue 2. 317-325. lk 321.

koroonaviirusest tulenevaid riske ja sellest, kui paljud isikud on koroonasse nakatunud. Olenemata sellest, milliseid piiranguid valitsus kasutab koroonaga vastu võitlemisel, on oluline see, et selliseid olukordasid, kus teatud inimõigusi piiratakse, ei normaliseeritaks ja kõik õigused taastatakse esimesel võimalusel.¹⁴ Seega peavad olema tehtud piirangud vajalikud ja lühiajalised, nende vajadus peab põhinema põhjalikel kaalutlustel, et need riivaksid inimeste põhiõiguseid minimaalselt.

1.1.1 Inimõiguste piiramine Euroopa Liidus ja väljaspool Euroopa Liitu

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga¹⁵ (EIÕK) on liitunud 47 riiki.¹⁶ Konventsiooni artikli 15 alusel on võimalik sõja ajal või muus hädaolukorras, mis ohustab rahva eluvõimet võtta konventsiooniosalisel vastu meetmeid, millega ta peatab konventsiooniga võetud kohustuste täitmise ulatuses, mis olukorra tõsiduse tõttu on vältimatult vajalik.

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni¹⁷ artikkel 29 lubab deklaratsioon proportsionaalseid piiranguid hädaolukorras moraali, avaliku korra ja üldise heaolu alusel demokraatlikus ühiskonnas. Kuigi antud deklaratsioon on oma olemuselt universaalne, siis ei ole see õiguslikult siduv.

Kodaniku- ja Poliitiliste õiguste Rahvusvaheline Pakti¹⁸ (ICCPR) on ratifitseerinud 173 liikmesriiki (Hiina ei ole üks nendest)¹⁹ lubab artikli 4 alusel samuti teatud piirangutega kohustustest taganeda.

¹⁴ Spadaro. A. COVID-19: Testing the Limits of Human Rights - *European Journal of Risk Regulation*. Volume 11, Special Issue 2. 317-325. Lk 323.

¹⁵ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

¹⁶ Impact in 47 countries. <https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention/impact-in-47-countries> (25.04.2021)

¹⁷ ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. - <https://vm.ee/et/uro-inimõiguste-ulddeklaratsioon>.(30.03.2021)

¹⁸ Kodaniku- ja Poliitiliste Õiguste Rahvusvaheline Pakt – RT II 1994, 10, 11.

¹⁹ International Covenant on Civil and Political Rights. - https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en (24.04.2021)

Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti²⁰ on ratifitseerinud 170 liikmesriiki (USA ei ole). Sellekohaselt on käesolevast paktist osavõtvad riigid tunnustavad iga inimese õigust maksimaalsele füüsilisele ja psüühilisele tervisele ning riigid peavad ära hoidma ja ravima epideemilisi haigusi ja võitlema nendega.²¹

Riik, kes on nii EIÕK kui ka ICCPR'ga liitunud, peab lähtuma mõlemas sätestatust ning ei saa taganeda Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonile tuginedes kohustusest, millest ei ole võimalik taganeda Kodaniku- ja Poliitiliste õiguste Rahvusvahelise pakti alusel.²²

Antud magistr töö raames tuginetakse inimõigusi analüüsid peamiselt ICCPR ja EIÕK'le, kuid vahepeal võib magistr töö autor tuua illustreerivate näidete toomiseks sisse ka teisi õigusakte.

1.1.2 Inimõiguste piiramine Kodaniku- ja Poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti alusel

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti (ICCPR) artikli 4 alusel, võib riigi erakorralise seisukorra, mis ähvardab rahva elukäiku ja millest ametlikult teatatakse, paktist osavõtvad riigid paktist tulenevatest kohustustest taganeda, kuivõrd seda nõuab olukorra tõsidus. Antud sättega ei või põhjendada mitte mingisugust taganemist õigusest elule. Peale selle, ei ole võimalik taganeda õigusest orjapidamise keelule, piinamisest ega vabaduse võtmisest, kui isik ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust. Riigid ei saa taganeda kohustusest tagada inimväärset elu, see hõlmab ka vangistuses viibivaid isikuid.²³

Liigitamine inimõigused selliselt, et ühtedest inimõigustest ei ole võimalik taganeda näitab, et inimõigustel eksisteerib mingisugune hierarhia ning artiklis 4 sätestatud inimõigused on suletud

²⁰ Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt – RT II 1993, 10, 13.

²¹ COVID-19's Impact on Human Rights Outside the EU.- [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649365/EPRS_ATA\(2020\)649365_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649365/EPRS_ATA(2020)649365_EN.pdf) (10.03.2021)

²² Lebreton, A. COVID-19 pandemic and derogation to human rights. – *Journal of Law and the Biosciences*. Volume 7, Issue 1. 1-15. lk 6.

²³ Kodaniku- ja Poliitiliste Õiguste Rahvusvaheline Pakt – RT II 1994, 10, 11.

nimekiri inimõigustest, millest taganeda ei tohi. Nendest räägitakse tihti peale kui põhilistest inimõigustest ehk *ius cogens*.²⁴

ÜRO Inimõiguste Komitee on rõhutanud asjaolu, et õigust elule ei tohiks koroonaviiruse valguses kitsalt tõlgendada. Sellest tulenevalt on isikutel õigus hoiduda tegudest, millest tingituna võib saabuda enneaegne surm ning sellega seoses nautida inimväärset elu. Riikidel on vähemalt minimaalsed kohustused selleks, et kaitsta oma kodanike tervist olukordades, nagu selleks on inimelu ohustav viirus. Olukordades, kus riigid ei astu vajalike samme inimeste kaitsmiseks, rikuvad riigid nende inimeste õigust elule, kes selle tagajärjel surevad.²⁵

Selleks, et liikmesriigil oleks võimalik taganeda kohustustest ICCPRi alusel on Inimõiguste Komitee moodustanud kuus kohustus, mida liikmesriigid peavad järgima:

- 1) välja kuulutama eriolukorra;
- 2) ametlikult teatama ÜRO peasekretärile kavatsusest teha erandeid;
- 3) tagama, et taganemismeetmed vastavad vajadusele ja proportsionaalsusele;
- 4) tagama, et taganemismeetmed ei läheks vastuollu teiste kohustustega, mis tulenevad rahvusvahelisest inimõigusest;
- 5) tagama, et taganemismeetmed ei oleks diskrimineerivad;
- 6) mitte taganema nendest kohustustest, millest konventsiooni alusel taganeda ei tohi.²⁶

1.1.3 Inimõiguste piiramine Inimõiguste ja põhivabaduste konventsioonis

EIÕK artikkel 15 lubab sõja ajal või muus rahva eluvõimet ohustavas hädaolukorras võtta konventsiooniosalisel meetmeid, millega peatatakse konventsiooniga võetud kohustuse täitmine ulatuses, mis on olukorra tõsiduse tõttu vältimatult vajalik. Meetmed ei tohi olla vastuolus konventsiooniosalise teiste rahvusvahelise õiguse järgsete kohustustega.²⁷

²⁴ Koji. T. Emerging Hierarchy in International Human Rights and Beyond: From the Perspective of Non-Derogable Rights - *European Journal of International Law*. Volume 12. Issue 5. 917-941. lk 920.

²⁵ Hathaway. O. Preson. L. Stevens. M. COVID-19 and International Law Series - Human Rights Law: Right to Life. Just Security,- <https://www.justsecurity.org/73426/COVID-19-and-international-law-series-human-rights-law-right-to-life/>. (01.03.2021)

²⁶ Human Rights Committee. Statement on derogations from the Covenant in connection with the COVID-19 pandemic - <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CCPR/COVIDstatementEN.pdf> (15.04.2021)

²⁷ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

Nagu ka ICCPRi puhul on ka EIÕK's sätestatud kohustused, mida ei tohi mitte mingil juhul peatada, nendeks on õigus elule, erandiga inimeste hukkumine õiguspärase sõjategevuse tagajärjel; piinamise keeld; orjuse ja sunniviisilise töötamise keelamine ja karistamine seaduse alusel.²⁸

Selleks, et piirata konventsiooniga võetud kohustusi, peab olema olukord niivõrd erandlik, et tavapäraselt konventsiooniga lubatud vahendid ei ole antud olukorras piisavad.²⁹ Koroonapandeemia on hädaolukorra alla langev juhtum, kuid selleks, et piirata teisi inimõigusi, peavad need olema seotud otseselt pandeemiaga, piiritletud ja vajalikud.³⁰

Kohustuste täitmise peatamiseks on konventsiooniosaline, kohustatud teavitama Euroopa Nõukogu peasekretäri koheselt võetud meetmetest ja põhjustest. Samuti, kui lõpetatakse võetud meetmete kasutamine ja konventsiooni rakendatakse täiel määral.³¹

Seega on riikidel võimalik kohustuste täitmise peatamiseks kasutada mitmeid rahvusvahelistest õigusaktidest tulenevaid võimalusi või piirata kohustuste täitmist siseriiklike õigusaktide pinnal.

1.1.4 EIÕK artikkel 15 rakendamine Euroopa Inimõiguste Kohus

Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon lubab taganeda kohustustest ainult kindlatel tingimustel. Kohustuste täitmise peatamine on võimalik, kas sõja või muu rahva eluvõimet ohustav hädaolukorra tõttu. Meetmed, mida rakendatakse, peavad olema olukorra tõsiduse tõttu vältimatult vajalikud ning ei tohi olla vastuolus konventsiooniosalise teiste rahvusvahelise õiguse järgsete kohustustega. Peatamise korral peab koheselt teavitama Euroopa Nõukogu

²⁹ Lõhmus. U. Uno Lõhmus: lisandusi inimõiguste konventsiooniga võetud kohustuste peatamisele - ERR, 31. märts 2020. - <https://www.err.ee/1070879/uno-lohmus-lisandusi-inimõiguste-konventsiooniga-voetud-kohustuste-peatamisele>

³⁰ Dzehtsiarou. K. COVID-19 and the European Convention on Human Rights. - *Strasbourg Observers* (blog), 27. märts 2020 - <https://strasbourgobservers.com/2020/03/27/COVID-19-and-the-european-convention-on-human-rights/>.

³¹ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

peasekretäri võetud meetmetest ja põhjustest.³² Kuna teatud riigid, k.a Eesti³³, taganesid kohustustest EIÕK artikli 15 alusel COVID-19 leviku tõkestamiseks, siis võivad pandeemiat puudutavad lahendid kohtus ka tulevikus arutlusele tulla. Paljud riigid on piiranud väljendusvabadust ning tekib küsimus, et kas sellised vahendid olid vajalikud antud situatsiooniga tegelemiseks ning kas need olid proportsionaalsed.

Euroopa Inimõiguste Kohus on siiamaani käsitletud ainult taganemise juhtumeid, mis on olnud seotud sõjaliste olukordadega, kuid kohtupraktika on lihtsasti kohaldatav ka COVID-19 juhtumitele. Piiranguid on kehtestatud liikumisele, haridusele, töötamisele ja vabadusele. Meditsiinitöötajad on hoiatanud, et situatsioon ei ole ajutine ning keegi ei oska öelda, millal antud olukord lõpeb. Valitsused leevendasid meetmeid nakatumisjuhtumite vähenedes, kuid on rakendanud uusi piiranguid leviku tõustes.³⁴

Euroopa Inimõiguste Kohus on EIÕK artiklit 15 tõlgendanud rangelt. Ainult mõningatel juhtumitel, on riigid kohaldanud antud artiklis kirjeldatud situatsiooni edukalt. Valitsused peavad tõsiselt kaaluma, millised on olukorrad, mille tõsiduse tõttu on vältimatult vajalik piiranguid seada ja arvestama sellega, et Euroopa Inimõiguste Kohus kontrollib põhjuseid, miks riigid antud sätet kasutavad ja miks ei oleks toimunud tavaliselt sätestatud seadused antud olukorras. Riigid peavad kaalumisel arvestama nii õigusega, mida rikutakse, kui ka üldise olukorraga ja selle kestvusega.³⁵

Sellest tulenevalt lasub riikidel kohustus kaaluda, kas EIÕK artikli 15 rakendamine on antud olukorras hädavajalik, kui pikalt situatsioon, mille tõttu taganetakse kohustustest, võib kesta ning kas antud olukorras ei peaks riik kaaluma teatud põhiõiguste piiramist.

Kuigi antud olukorras on olemas ilmselge oht inimestele ja nende tervisele, siis tõusetub siiski küsimus, kas tehtud piirangud on antud olukorras proportsionaalsed.

³² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.

³³ Notifications Under Article 15 of the Convention in the context of COVID-19 pandemic - <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354> (15.04.2021)

³⁴ Jovičić, S. COVID-19 Restrictions on Human Rights in the Light of the Case-Law of the European Court of Human Rights - *ERA Forum* . Volume 21. Issue 4. 545–560. Lk 550.

³⁵ Jovičić, S. COVID-19 Restrictions on Human Rights in the Light of the Case-Law of the European Court of Human Rights - *ERA Forum* . Volume 21. Issue 4. 545–560. Lk 556.

1.1.5 Kohustustest taganemine või inimõiguste piiramine

Õigus elu ja tervise kaitsele on COVID-19 seisukohast oluline mitte ainult selleks, et kaitsta inimesi viiruse eest, vaid ka selleks, et tervishoiusüsteemi hoida kokku varisemast ja sellega tagada teistele kodanikele ligipääsetavus meditsiiniteenustele. Olukorras, kus peetakse oluliseks elu ja tervise kaitset, võivad saada kannatada teised inimõigused.

Kõik kohustustest taganemised, mis tehakse COVID-19 viiruse ohjeldamiseks, peavad olema ajutised, legaalsuspriinti järgivad, vajalikud, proportsionaalsed ja mittediskrimineerivad.³⁶

Inimõiguste Komitee on teinud kindlaks, et liikmesriigid, ei tohiks pakki õigustest taganeda, kui rahvatervise heaks on võimalik ainult õigusi piirata. Taganemine kohustustest peab olema piiratud ainult sellise ulatusega, mis on vajalik olukorrast tulenevalt. Igasugused piirangud peavad ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo juhendi kohaselt vastama seaduslikkuse, vajalikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtetele.³⁷

Selliseid kaalutlused on kohaldatavad ka pandeemia ajal. Selleks, et oleks võimalik taganeda Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis, peab olema tegelik või peatselt saabuv hädaolukord, mis hõlmab kogu rahvastikku ja ähvardab organiseeritud elu ning tavalised piirangud ja meetmed, mis on konventsiooni kohaselt lubatud, ei oleks piisavad selleks, et tagada ühiskonna ohutus, tervis ja kord.³⁸

Riigid peaksid kasutama taganemisõigust viimase võimaliku vahendina ning seda ainult olukorras, kus piirangud ei ole olnud piisavad hädaolukorraga tegelemiseks. Taganemisõigus on vajalik juhul kui piirangud kestavad kaua, sest kaua kestvad piirangud võivad olla ebaproportsionaalsed legitiimse eesmärgi saavutamiseks. Kuid sellegipoolest on riikide õigus sellise hädaolukorra puhul, mis ohustab rahva tervist, kasutada taganemisõigust. Tihtipeale võib olla taganemisõiguse kasutamine õigem meetod hädaolukorraga tegelemiseks.³⁹ Selleks, et inimestel oleks kindel ülevaade toimuvast ning säiliks õiguskindlus.

³⁶ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Emergency Measures and Covid-19: Guidance. 27. aprill 2020 -https://www.ohchr.org/Documents/Events/EmergencyMeasures_COVID19.pdf (24.04.2021)

³⁷ *ibid*

³⁸ Spadaro, A. COVID-19: Testing the Limits of Human Rights - *European Journal of Risk Regulation*. Volume 11, Special Issue 2. 317-325. Lk 321.

³⁹ *ibid*

Üldjuhul on liikmesriigid koroonaviiruse leviku tõkestamiseks kasutanud isolatsiooni, mille lubatavus on välja toodud Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni artiklis 5 lg 1 (e), mille alusel on lubatud võtta isiku vabadus selleks, et takistada nakkushaiguste levikut. Mõningad riigid on võtnud kasutusele ka trahvimeetmed, selleks et karistada isikuid, kes ei pea kinni vahemaa ja komandanditunni reeglitest. Kuid samas võivad riikides kasutusele võetud piirangud rikkuda ka inimõigusi. Selliste meetmete abil üritatakse vältida haiglate üle rahvastumist ja piiratud ressursside otsasaamist.

1.1.6 Pehme õiguse kasutamine kriisi olukorras

Pehmeks õiguseks loetakse käitumisreegleid, millel puudub õiguslikult siduv jõud, kuid mis toovad kaasa seaduslikke ja praktilisi mõjusid. Euroopa Liidu pehmet õigust on hea kasutada pandeemia olukorras, kuna see on kiire, seda on lihtne välja anda ja see on paindlik. Pehme õiguse üheks probleemiks on see, et selle õiguslikud tagajärjed on hägused.⁴⁰

Euroopa Komisjoni pehme õiguse instrumentide eesmärk on olnud luua solidaarsust, lisaks sellele, et reageerida kriisile kiiresti ja seada rahuldav õiguskindluse tase Euroopa Liidu õiguse täitmise osas. Kõik Komisjoni poolt edastatud soovitusel, suhtlused ja suunised on olnud pehme õiguse instrumendid.⁴¹ Pandeemia olukorras paljude riikide poolt antud suunised sulgeda piirid või vähemalt teostada piirkontrolli, lähevad samuti pehme õiguse instrumentide alla.

Pehme õigus on üks nendest lahendustest, mille poole pöörduti, selleks et Euroopa Liidus koroonakriisiga tegeleda, näiteks riigiabi sektoris tegeleti koroonakriisi tagajärgedega ainult pehme õiguse abil.⁴² Pehme õiguse vahendid on oma paindlikkuse, välja andmise lihtsuse ja

⁴⁰ Stefan.O. COVID-19 Soft Law: Voluminous, Effective, Legitimate? A Research Agenda. - *European Papers - A Journal on Law and Integration*. Vol 5.2020 No 1 . 663-670. lk 663.

⁴¹ R. Baratta. R.EU Soft Law Instruments as a Tool to Tackle the COVID-19 Crisis: Looking at the 'Guidance' on Public Procurement Through the Prism of Solidarity. - *European Papers - A Journal on Law and Integration*. Vol.5, 2020 No.1. 365-373.lk 365.

⁴² Eliantonio. M. Ştefan, O. The Elusive Legitimacy of EU Soft Law: An Analysis into Consultation and Participation in the Process of Adopting COVID-19 Soft Law in the EU. - *European Journal of Risk Regulation*. Volume 12. Issue 1. 159-175. Lk 159.

kiiruse poolest eriti sobivad, selleks et kasutada neid sellistes olukordades, nagu selleks on praegune pandeemia.⁴³

Sellest tulenevalt võib järeldada, et paljud piirangud, mis on tehtud näiteks just reisimise⁴⁴ osas, tulenevad algselt pehme õiguse instrumentidest, nagu näiteks juhised, mis on antud välja Euroopa Komisjoni poolt selleks, et leevendada koroonakriisi ning takistada viiruse riikidevahelist levikut.

Euroopa Komisjon andnud COVID-19 olukorras välja ka juhiseid, kuidas kasutada tervishoiuga seotud andmeid selleks, et kasutada antud andmeid teadustöös. Samal ajal kasutades andmeid selliselt, et need ei läheks vastuollu nõusolekute ja siseriiklike õigusaktidega ning oleks Isikuandmete kaitse üldmääruse (GDPR) kohaselt teostatav. Juhise kohaselt, tuleneb nii GDPRist kui ka e-privatsuse direktiivist (2002/58/EÜ) võimalus kasutada anonüümseid või isiklike andmeid riigi ja Euroopa Liidu tasandil, selleks et jälgida ja piirata COVID-19 levikut. Isikuandmete kasutamisel COVID-19 vastu võitlemiseks on vaja jälgida vajalikkuse, tõhususe ja proportsionaalsuste üldpõhimõtetest.⁴⁵

Euroopa Komisjoni välja antud juhistest ja soovitustest nähtub, et piirangud, mis nende soovitude alusel tehakse või võimalused, mis tänu nendele juhistele saadakse, nagu näiteks isikuandmete kasutamine teaduslikel eesmärkidel, on seotud inimõiguste ja nende piiramisega. Seega on kasutatud Euroopa Liidus pehme õiguse instrumente, selleks et piirata, COVID-19 leviku tõkestamiseks ja jälgimiseks, inimõigusi.

⁴³ Stefan.O. COVID-19 Soft Law: Voluminous, Effective, Legitimate? A Research Agenda. - *European Papers - A Journal on Law and Integration*. Vol 5.2020 No 1 . 663-670 .lk 663.

⁴⁴ 'European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, The European Council and the Council. COVID-19. Guidance on persons exempted from the temporary restrictions on non-essential travel to the EU as regards the implementation of Council Recommendation 2020/912 of 30 June 2020...- https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20201028_com-2020-686-commission-communication_en.pdf?fbclid=IwAR10r-8vj9gF5kvPDm9T9i01fLNB15dIAtTg0MX1Wg--IQAVpygzZ-yjPxM. (31.03.2021)

⁴⁵ Hanselaer. S. European Data Protection Board - Twenty-Third Plenary Session: EDPB Adopts Further COVID-19 Guidance. - *European Data Protection Board - European Data Protection Board*. 2020 - [https://edpb.europa.eu/news/news/2020/european-data-protection-board-twenty-third-plenary-session-edpb-adopts-further-COVID_en.\(31.03.2021\)](https://edpb.europa.eu/news/news/2020/european-data-protection-board-twenty-third-plenary-session-edpb-adopts-further-COVID_en.(31.03.2021))

1.2 Õigus elule ja tervisele COVID-19 valguses

Kaitstes õigust elule ja tervisele koroonaviiruse leviku piiramisega, on tekkinud olukordi, kus kahjustada on saanud teised inimõiguse. Koroonaviiruse leviku peatamiseks on kehtestatud piiranguid nagu liikumispäirangud, avalike kogunemiste keeld, koolide ja kirikute sulgemine, poodide sulgemine ja muud.

ÜRO Inimõiguste Komitee on nimetanud õigust elule ülimaliks õiguseks, millel on nii üksikisikute kui ka ühiskonna jaoks ülioluline tähtsus. Õigus elule on põhiõigus, mille kaitsmine on eelduseks kõigi teise põhiõiguste nautimiseks.⁴⁶

Õigus elule on üks rahvusvahelise inimõiguse põhiprintsiipidest. ICCPR artikkel 6 lg 1 ja EIÕK artikkel 2 lg 1 alusel on igapähe õigus elule ning õigust elule kaitsakse seadusega. Nagu eelnevalt juba mainitud on, siis ICCPR's ja EIÕK's on õigus elule kohustus, millest ei saa taganeda ning mida ei ole võimalik pandeemia valguses kitsalt tõlgendada.

Eranditult kõikidel on õigus elupäästvale sekkumisele ning selle kohustus tagamine lasub valitsusel. Puudujäägid ressurssides ega era- või avalike kindlustusskeemide kasutamised ei tohiks kunagi olla põhjenduseks mõningate patsientide diskrimineerimiseks. ÜRO eksperdid, on öelnud, et kõikidel on õigus elule.⁴⁷

Euroopa Liidu põhiõiguste ameti aprilli 2020. aruanne näitas, et valitsuste meetmed, millega võideldakse koroonaviiruse vastu, mõjutavad kõigi põhiõiguseid, sealhulgas õigust elule ja tervisele.⁴⁸

Riikidel on kohustus tagada kaitse elule, seega kui riigid ei täidaks oma kohustust ja ei üritaks kontrollida koroonaviiruse levikut, rikuksid nad sellega inimõigusi. Sama kehtib ka vee ja

⁴⁶ UN Human Rights Committee, General Comment No. 36, para. 2, UN Doc. CCPR/C/GC/36. 03.09.2019. - <https://www.refworld.org/docid/5e5e75e04.html>

⁴⁷ OHCHR | No exceptions with COVID-19: "Everyone has the right to life-saving interventions" – UN experts say. - <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25746&LangID=E> (21.03.2021).

⁴⁸ Laanepere. L. Rünne. E. Koroonaviiruse vastu võitlemisel tuleb kaitsta rahvatervist, aga ka inimõigusi,- Eesti Inimõiguste Keskus. - <https://humanrights.ee/2020/04/koroonaviiruse-vastu-voitlemisel-tuleb-kaitsta-rahvatervist-aga-ka-inimoigusi/>.(09.03.2021)

sanitaaringimuste kättesaadavaks tegemises kõigile, selleks et piirata viiruse levikut. Samal ajal kui isikutel on õigus koroonaviiruse eest kaitseks õigus elule ja tervisele, jäävad alles inimestele ka teised tervisehädad, mille ravimist inimesed vajavad.⁴⁹ Seega on riikidel kohustus kaitsta ka nende isikute elu ja tervist, kes ei ole nakatunud koroonaviirusega, vaid vajavad meditsiinilist abi muudel põhjustel. See õigus on haiglate ja meditsiinisüsteemi üle koormamise tõttu ohus, kuna haiglad on pidanud piirama koroonapatsientide rohkuse tõttu muude meditsiiniteenuste kättesaadavuse arvu.

Füüsilisele tervisele lisaks on COVID-19 pandeemia tõttu ohustatud ka inimeste vaimne tervis. Nii täielikud sulgemised, isolatsioonid kui ka distantsi hoidmise kohustus, lisaks hirm kaotada töö, kodukontorid kui ka muu viirusega kaasnev põhjustab vaimse tervise hädasid nagu paanikahood ja ärevus.⁵⁰

1.2.1 Rikkumised

Riigid ei pea tagama ainult elu ja tervise kaitset koroonaviiruse eest, vaid ka muul ajal ning muude haiguste eest, mis ei ole seotud COVID-19'ga. Kuna haiglasüsteemid on koroonaviiruse tõttu suurema surve all ja tihtipeale ülerahvastatud, siis on viiruse jooksul tulnud ette olukordi, kus on rikutunud inimeste põhiõigust tervise kaitsele just seetõttu, et ei ole olnud võimalik tagada abivajajatele vajalike meditsiiniteenuse kättesaadavus.

1.2.1.1 Itaalia

2020. aasta kevadel laastas koroonaviirus kogu Itaaliat, kuid eriti suures ulatuses Põhja-Itaaliat. Sellest tingituna oli ka tervishoiusüsteem suurema koormuse all ning tuhanded hooldekodude elanikud kaotasid pandeemia käigus elu. Kuigi Maailma Terviseorganisatsioon juhtis pandeemia algusest saadik tähelepanu sellele, et vanemad inimesed on viiruse suhtes palju tundlikumad ning põevad viirust raskemini läbi kui noored, siis siiski tuli Itaalias ette situatsioone, kus ei võetud Maailma Terviseorganisatsiooni antud hoiatust piisavalt tõsiselt ning

⁴⁹ Hostmaelingen. N. Bentzen. H. B. How to Operationalise Human Rights for COVID-19 Measures. - BMJ Global Health Volume 5. Issue 7.1-4. lk 1.

⁵⁰ 'OHCHR | COVID-19 has exacerbated the historical neglect of dignified mental health care, especially for those in institutions: UN expert. - <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25988&LangID=E>.(22.03.2021)

haiglatest viidi hooldekodudesse patsiendid, kes võisid olla nakatunud koroonaviirusega, mis omakorda aitas kaasa viiruse levikule hooldekodudes. Antud olukord tõi omakorda välja puudused hooldushaiglates, kus puudusid vajalikud vahendid selleks, et takistada viiruse levikut hooldekodude siseselt ning kaitsta elanikke viiruse eest.⁵¹

1.2.1.2 Liibüa

Liibüas toimunud rünnakute all oli 2020. aasta märtsiks kannatada saanud 27 haiglat, millest 14 oli vaja sulgeda. Lisaks sõjalisele olukorrale levis Liibüas ka koroonaviirus, mille tõttu mõisteti rünnakud haiglale ja meditsiinitöötajate vastu rangelt hukka, kuna COVID-19 viiruse leviku tõkestamiseks on need kriitilise tähtsusega. Sellised rünnakud ise võivad minna sõjakuritegude alla, on öelnud ÜRO peasekretär Antonio Guterres, sest meditsiinitöötajad ja haiglad on kaitstud rahvusvahelise humanitaarõigusega.⁵²

1.2.1.3 Hiina

Hiinas, nagu ka mujal maailmas, on olnud koroonaviiruse algusest probleeme asjaoluga, et inimesed on pöördunud haiglasse selleks, et saada abi viirusega mitteseotud asjaoludel nagu näiteks murtud jalaluu tõttu, kuid haiglas on nakatunud koroonaviirusega ning surnud selle tagajärjel. Lisaks oli Wuhanis täieliku sulgemise tõttu inimestel raske saada meditsiinilist abi ja vajalikke ravimeid.⁵³

⁵¹ Italy: Violations of the Human Rights of Older Residents of Care Homes during COVID-19 Pandemic.- <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/12/italyviolations-of-the-h-uman-rights-of-older-residents-of-care-homes-during-COVID-19-pandemic/>. (01.03.2021)

⁵² Course of Coronavirus Pandemic across Libya, Depends on Silencing the Guns. - UN News 7.04.2020. - <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061272>

⁵³ China: Seekers of COVID-19 Redress Harassed. - Human Rights Watch 06.01.2021. - <https://www.hrw.org/news/2021/01/06/china-seekers-covid-19-redress-harassed>

1.3 Inimõiguste piirangud

Koroonaviiruse leviku piiramiseks on riigid võtnud kasutusele erinevaid meetmeid, mis on piiranud inimõigusi. Mõned nendest on olnud seaduslikud ja vajalikud viiruse peatamiseks, samal ajal kui teiste vajalikkuses saab kahelda just inimõiguste ebaproportsionaalse riivamise tõttu. Riigi tegevusetus võib olla aga sama ohtlik kui vale tegevus,⁵⁴ seega peavad riigid olema piirangute tegemisega väga ettevaatlikud ning mõtlema läbi iga piirangu tagajärjed.

1.3.1 Õigus haridusele

Viiruse leviku vähendamiseks on sulgenud paljud riigid haridusasutused ning lapsed on viidud üle distantsõppele. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti artiklis 13 on välja toodud, et igaühel on õigus haridusele.⁵⁵ Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste komitee on rõhutanud, et antud pakti võib piirata ulatuses, mis on vajalik COVID-19 kriisi vastu võitlemiseks ja meetmetega, mis on mõistlikud ja proportsionaalsed. Vastuvõetud meetmed peab koheselt tühistama, kui need ei ole enam vajalikud.⁵⁶ Õigus haridusele puudutab peamiselt lapsi, seega on ka Lapse õiguste konventsioonis on välja toodud, et õigust haridusele võib piirata ainult vajadusel, proportsionaalselt ja absoluutses miinimummääras.⁵⁷

Koolide sulgemine toob kaasa suuremaid probleeme ebavõrdsuses. Kui osade jaoks ei ole koolide sulgemine toonud kaasa erilisi muudatusi, sest koolid on suletud lühiajaliselt ja õpilased, kes said enne hakkama, saavad ka kodus õppimisega hakkama, siis kõikidel nii ei ole läinud. Paljud lapsed on koolide sulgemise tõttu kannatanud erinevate tagajärgede all, sest koolide sulgemise tõttu on tekkinud olukorrad, kus lapsed ei lähegi enam tagasi kooli, kas siis selle tõttu, et vanematel pole enam kooli jaoks COVID-19 tõttu raha; lapsed peavad ise tööle minema selleks, et vanemaid toetada või ei suuda koolid tagada piisavalt turvalist keskkonda. Esile on kerkinud juhtumid, kus tervishoiutöötajate lapsed ei ole tohtinud peale koolide avamist

⁵⁴ Bennoune, K. „Lest We Should Sleep“: COVID-19 and Human Rights. - *American Journal of International Law*, 114(4), 666-676. lk 670.

⁵⁵ Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1993,10,13.

⁵⁶ Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Statement on the coronavirus disease (COVID-19) pandemic and economic, social and cultural rights. 06.04.2020

⁵⁷ Lapse õiguste konventsioon. RT II 1996, 16, 56.

nendesse naasta, kuna kardetakse, et lapsed võivad kanda nakkust teistele lastele edasi. Paljud valitsused on eksinud sellega, et ei ole tehtud erandeid puuetega või erivajadustega lastele, kelle jaoks tihtipeale ei pruugi olla distantsõpe piisav ning kes vajavad kontaktõpet, selleks et hakkama saada. UNESCO kevadel teostatud uuringu kohaselt, ei olnud pooltel õpilastel arvutat ning 43 protsendil õpilastel Interneti, kuid riigid suunates lapsed distantsõppele, ei arvesta antud asjaoludega.⁵⁸

Seega on saanud osad õpilased, koroonakriisist tingitud koolide sulgemise tõttu, diskrimineerimise osaliseks. Kõikidel õpilastel puuduvad samasugused rahalised võimalused ja vahendid omandada distantsõppel haridust ja lisaks vajavad teatud õpilased ka näost-näku suhtlemist ning õpimeetodeid selleks, et suuta omandada haridust. Sellega ei ole tagatud kõikidele lastele õigus haridusele, sest suur osa lapsi kannatab distantsõppest tulenevate puudujääkide all ning see, millised tagajärjed see endaga kaasa toob, näeb alles mõne aja pärast.

1.3.2 Liikumisvabadus

Rahvusvaheliste Tervise-eeskirjade (IHR) artikli 3 alusel on võimalik kehtestada karantiini, see peab austama inimese väärikust, inimõigusi ja põhivabadusi. Karantiini võib rakendada kahel juhul: 1) reisijatele piirkonnast, kus levib viirus, 2) teadaolevate koroonajuhtumite korral. COVID-19 olukorras on karantiini kehtestamine mõeldud inimestele, kes võib olla kokku puutunud viirusega, selleks et tabada haigus varajases staadiumis. Isolatsiooni korral on inimene juba haigestunud ning sellega piiratakse viiruse levikut.⁵⁹

COVID-19 leviku piiramiseks on riikide valitsused kehtestanud karantiini ja isolatsiooni meetmeid selleks, et eraldada isikud, kes on nakatunud. Osad riigid on kasutanud ka karmimaid liikumispiiranguid ning rakendanud terves riigis või teatud piirkondades täielikku sulgemist.⁶⁰

⁵⁸ Report of the Special Rapporteur on the right to education. Right to education: impact of the coronavirus disease crisis on the right to education - concerns, challenges and opportunities 30.06.2020. - <https://undocs.org/A/HRC/44/39>

⁵⁹ Considerations for quarantine of contacts of COVID-19 cases. - [https://www.who.int/publications/i/item/considerations-for-quarantine-of-individuals-in-the-context-of-containment-for-coronavirus-disease-\(COVID-19\)](https://www.who.int/publications/i/item/considerations-for-quarantine-of-individuals-in-the-context-of-containment-for-coronavirus-disease-(COVID-19)). (22.03.2021)

⁶⁰ Sekalala, S. Forman, S. Habibi, R. Meier, M. B. Health and Human Rights Are Inextricably Linked in the COVID-19 Response. - British Medical Journal. Volume 5. Issue 9. 1-7.

Lisaks riigisisestele liikumispäärangutele on rakendatud ka piiranguid reisimise osas ja sulgenud piirid.⁶¹

Paljud riigid on võtnud vastu liikumispäärangute seadmiseks erakorralisi seadusi, millest tulenevalt on inimestel kohustus püsida kodudes või teatud piirkondades. Wuhanis linnas, Hiinas pidid ca 60 miljonit inimest püsima kodus, samas kui riigid nagu Prantsusmaa, India, Itaalia, Poola on end täielikult sulgenud ning on kehtestanud sanktsioonid nendele, kes reegleid rikuvad.

Osad riikides aset leidvad piirangud on rikkunud inimõigusi. Ungaris kevadel kehtestatud eriolukorral ei olnud määratud kindlat ajalimiiti, antud ajalimiidita piirang on seadusega vastuolus. Panamas lubatakse meestel minna välja ühtedel päevadel nädalas ja naistel teistel, millega diskrimineeritakse transsoolisi naisi.⁶²

Selliseid piiranguid liikumisele tohib seada ainult äärmuslikes olukordades, millega peab samal ajal austama inimväärikust, inimõigusi ja põhivabadusi ja nagu kõikide teiste piirangutega peavad ka liikumispäärangud olema seaduslikud, omama legitiimset eesmärki ja olema proportsionaalsed. Riigid, kes kasutavad liikumispääranguid, peavad näitama, et sellised piirangud on vajalikud viiruse leviku tõkestamiseks. Kohe, kui piirangud muutuvad ebavajalikuks, tuleks need ka tühistada.⁶³

Autori arvates on liikumispäärangud, mis on seatud selleks, et koroonaviiruse levikut takistada, vajalikud ning nendega on saavutatud eesmärk piirata viiruse levikut. Nende piirangute aluseks on olnud tihtipeale riikides suur koroonaviiruse levik ja oluline on olnud see, et riigid, kes piiranguid on kehtestanud on pidanud kinni pidama inimõigustest. Samal ajal on osade riikide politsei ja muud julgeolekujõud kasutanud komandanditunni ja täieliku sulgemise piirangute eirajatele liigset ja mõnikord ka surmavat jõudu. Selliseid juhtumeid on esinenud olukordades, kus inimesed otsivad endale süüa või pidanud minema haiglasse sünnitama, seega selline reageerimine olukorrale on olnud ilmselgelt lubamatu ja seadusevastane. Sanktsioonid

⁶¹ Spadaro, A. COVID-19: Testing the Limits of Human Rights - *European Journal of Risk Regulation*. Volume 11, Special Issue 2. 317-325. Lk 319.

⁶² Sekalala, S. Forman, S. Habibi, R. Meier, M. B. Health and Human Rights Are Inextricably Linked in the COVID-19 Response. - *British Medical Journal*. Volume 5. Issue 9. 1-7. lk.2.

⁶³ Addressing Human Rights as Key to the COVID-19 Response. - <https://www.who.int/publications-detail-redirect/addressing-human-rights-as-key-to-the-COVID-19-response>. (22.03.2021)

vangistuse näol on antud viiruse levimise olukorras riskantsed, sest kinnipidamisasutused on antud hetkel kõrge riskiga piirkonnad oma suletud ruumide tõttu ning inimestel puudub piisavalt võimalusi distantsi hoidmiseks, seega ei saa olla lahendus rohkemate inimeste kinnipidamine.⁶⁴ Seega, kuigi riikide rakendatud liikumispiirangud on olnud üldjuhul vajalikud ja proportsionaalsed, siis riikides, kus on kasutusele võetud karmimad sanktsioonid piirangute rikkujate karistamiseks ja, kus kasutatakse sanktsioonidena vägivalda või vangistust, siis sellised karistused on ebavajalikud ja ebaproportsionaalsed.

1.3.3 Avalikud kogunemised

Pandeemiast tulenevalt on vähemalt 126 riiki kasutanud võimalust keelata rahumeelsete kogunemiste õiguse.⁶⁵ Paljud riigid on selleks kasutanud võimalust taganeda rahvusvaheliste lepingute, nagu ICCPRi või EIÕK sätete alusel.⁶⁶ On arusaadav, et sellised kogunemised on suurepärased kohad viiruse levikuks ning nende limiteerimine on vajalik, kuid paljud riigid on teinud absoluutseid piiranguid ning keelanud kõik kogunemised, isegi need, kus peetakse kehtestatud reeglitest kinni. Sellised absoluutsed keelud on sulgenud kodanike väljenduse jaoks vajaliku kanali ning pannud inimesi otsima alternatiivseid võimalusi suhtlemiseks ja eriarvamuste väljendamiseks. Vastandliku käitumisega tuleb esile Taani, kes on lubanud meeleavaldused ja poliitilised kogunemised, kui järgitakse distantseerumise ja muid tervishoiunõudeid.⁶⁷

Avalike kogunemiste keelamisega on piiratud samaaegselt ka teisi inimõigusi, kuna avalikel kogunemistel kasutatakse õigust sõnavabadusele, siis on võetud isikutelt ära võimalus avaldada oma arvamust avalikel kogunemistel. Selliste absoluutsete piirangutega, kus keelatakse ära

⁶⁴ OHCHR | COVID-19: Exceptional measures should not be cover for human rights abuses and violations – Bachelet. -

[\(https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25828&LangID=E\)](https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25828&LangID=E).(22.03.2021)

⁶⁵ Page, E. Ognenovska, S. Development Matters, „Can Civil Society Survive COVID-19? - Development Matters 13. 01 2021. - <https://oecd-development-matters.org/2021/01/13/can-civil-society-survive-covid-19/>

⁶⁶ Derogations by State Parties from Article 21 ICCPR, Article 11 ECHR, and Article 15 ACHR or the Basis of the COVID-19 Pandemic. -

[https://www.rightofassembly.info/assets/downloads/Derogations from the Right of Peaceful Assembly \(at 1 1 November 2020\) .pdf](https://www.rightofassembly.info/assets/downloads/Derogations_from_the_Right_of_Peaceful_Assembly_(at_1_1_November_2020).pdf) (22.03.2021)

⁶⁷ *ibid*

igasugused rahumeelsed avalikud kogunemised, isegi sellised, kus järgitakse valitsuse poolt määratud reegleid on ohuks demokraatlikule ühiskonnale.

1.3.4 Andmekaitse ja privaatsus

Koroonaviiruse vastu võitlemisel omab tähtsat rolli andmete kogumine. Maailma Terviseorganisatsioon on soovitanud, et iga riik peab olema valmis viirusele kiiresti reageerima ja rakendama vajalikke meetmeid viiruse leviku ja sotsiaalsete ja majanduslike mõjude vähendamiseks. See tähendab omakorda seda, et selleks on tarvis koguda kõrge kvaliteediga andmeid.⁶⁸

Igasugune ÜRO süsteemide poolne andmete kogumine peab põhinema inimõigustel ja kohaldataval rahvusvahelisel õigusel, andmekaitse ja eraelu puutumatuse põhimõtetel.⁶⁹ Andmekaitse ja privaatsus on inimõigused, millest võib taganeda kriisi olukorras nii EIÕK kui ka ICCPR alusel.⁷⁰

Euroopa Liidu andmekaitseasutused on välja andnud juhiseid, kuidas käituda pandeemia olukorras, antud juhised näitavad seda, et õigus tervisele ja kaitse isikuandmete käsitlemisele on tihedalt seotud. Lisaks on välja toodud asjaolu, et igasugune meede, mis rikub õigust eraelule ja andmekaitsele, peab olema seaduse poolt määratud, vajalik ja proportsionaalne.⁷¹

Euroopa Nõukogu on välja toonud, et andmekaitse ei saa olla takistuseks elude päästmisel ja kohaldatavad põhimõtted võimaldavad alati huvide kaalumist. Andmete töötlemine võib toimuda nii isiku nõusolekul kui ka mõnel teisel seaduses sätestatud legitiimsel põhjusel.

⁶⁸Almeida, B. Personal Data Usage and Privacy Considerations in the COVID-19 Global Pandemic. - *Ciência & Saúde Coletiva*. Volume 25. Issue 1. 2487-2492. Lk 2488.

⁶⁹ UN Agencies Uphold Human Rights Considerations in COVID-19 Data Collection. -UN News 20.11.2020. - <https://news.un.org/en/story/2020/11/1078182>

⁷⁰ Zwitter, A. Gstrein, O.J. Big Data, Privacy and COVID-19 – Learning from Humanitarian Expertise in Data Protection. - *Journal of International Humanitarian Action* 5. Article number: 4. 2020.

⁷¹ FRA. Coronavirus Pandemic in the EU - Fundamental Rights Implications. 30.11.2020. - <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/covid19-rights-impact-april-1>

Sellised põhjused võivad olla näiteks üksikisiku eluline huvi või avalik huvi, selleks et jälgida pandeemia levikut.⁷²

Euroopa Liidu tasandil on Euroopa Andmekaitsekoostöögruppi oma 19. märtsi 2020. aasta ametlikus avalduses öelnud, et andmekaitsealused ei takista pandeemia vastu võitlemist ning see on kogu inimkonna huvides, et viiruse levikut pidurdatakse ja seda tehakse tänapäevast tehnoloogiat kasutades. Samas peab seda tegema seaduslikult, tuleb jälgida minimeerimise reeglit ja isikuandmete töötlemine peab olema turvaline. Euroopa Andmekaitsekoostöögruppi on öelnud, et isikuandmete kaitse ei ole absoluutne õigus ning seda peab vaatama selle funktsiooniga ühiskonnas ja teiste põhiõiguste taustal, proportsionaalsusprintsipi kasutades.⁷³

Koroonaviiruse levitamise oht töökohtadel on tekitanud tööandjatel soovi koguda töötajate personaalseid andmeid, kaasa arvatud andmeid tervise kohta, mis tähendab andmeid viiruse sümptomite ja haigestumiste kohta töötajate seas, samuti töötajate reisimiste ja lähikontaktsete kohta. Paljude riikide andmekaitseasutused leidsid, et hädaolukord ei tohi andmekaitset ohustada, kuid võivad olla mõningad piirangud. Eesti, Belgia, Prantsusmaa, Ungari, Itaalia, Luksemburgi ja Hollandi andmekaitseasutused on leidnud, et tööandjad ei või koguda ega töödelda töötajate isiklikke andmeid sümptomite või haigestumisega seoses, kui see pole poolt vabatahtlikult antud. Samas on leidnud Austria, Taani, Soome, Saksamaa, Iirimaa, Leedu, Poola, Slovakkia ja Hispaania, et tööandja võib küsida sümptomite või haigestumisega seotud infot, kui see peaks osutama vajalikuks. Mõningates riikides on lubatud teada saada, kui firma siseselt on toimunud haigestumine, ilma haigestunud isiku kohta teavet jagamata, samal ajal kui teistes riikides võib ka haigestunu kohta infot jagada.⁷⁴ Seega erineb andmekaitset puudutava info jagamine Euroopa Liidu tasandil, mis omakorda viib olukorrani, kus isegi Euroopa Liidu tasandil pole ühtne süsteem, millele võiksid liikmesriikide kodanikud tugineda.

⁷² Kędzior, M. The Right to Data Protection and the COVID-19 Pandemic: The European Approach. -*ERA Forum* 21. 533-543. 2021. lk 539.

⁷³ *Ibid.* lk 542.

⁷⁴ FRA. Coronavirus Pandemic in the EU - Fundamental Rights Implications. 30.11.2020. - - <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/covid19-rights-impact-april-1>

1.3.5 Sõnavabadus

Maailma Terviseorganisatsiooni juhend pandeemia käsitlemiseks on kooskõlas rahvusvahelise õigusega, sellest nähtub asjaolu, kui oluline on, et riigid tagaksid inimestele usaldusväärset ja samasugust informatsiooni. Rahvusvahelistest Tervishoiueeskirjadest tuleneb nõue, et ülemaailmsel rahva tervise poliitikat rakendatakse austades inimese väärikust, õiguseid ja põhivabadusi. Kuigi antud juhised on olukorras väga olulised, ei vasta need küsimustele, millised on riikide kohustused harida rahvast pandeemia kohta või, et meditsiinitöötajatel on olemas rahvusvaheline informatsioon haiguse kohta ja kuidas sellega võidelda.⁷⁵

Rahvusvahelisest õigusest nähtub, et sõnavabadus on seotud rahva tervise ja inimõigustega. Inimõiguste Komitee on rõhutanud, et sõnavabadus on inimese arenguks ja iga ühiskonna jaoks hädavajalik ning antud põhimõtte peab säilima ka koroonaviirusest tingitud olukorra ajal.⁷⁶ ICCPR artikli 19 alusel on võimalik arvamusvabadust kitsendada ainult seaduses ettenähtud ja hädavajalikel juhtudel, mis peavad olema, kas teiste isikute õiguste ja reputatsiooni austamiseks või riikliku julgeoleku, avaliku korra, elanikkonna tervise ja moraali kaitsmiseks.⁷⁷

Paljud valitsused on püüdnud piirata sõnavabadust valdkondades nagu riigiasutuste käsutuses olev teave rahvatervise andmete kohta ja muu informatsiooni jagamine, nii veebis kui mujal. Isegi kui antud piirangud on mõeldud selleks, et kaitsta rahvatervist ICCPR artikli 19 alusel, peavad need vastama siiski legaalsusprintsibile ja olema vajalikud.⁷⁸

Seaduses sätestatud juhud peavad olema nii selged kui võimalik, nende ulatus, tähendus ja tagajärjed peavad olema kindlaks määratud, et võimaldada isikutel käituda viisil, mis aitaks neil rikkumisi vältida. Ainult otsese ja vahetu ohu olemasolul on riigil õigus piirata sõnavabadust. Riigi ülesandeks jääb vajaduse näitamine ning igasugused piirangud peavad olema vajalikud, mõistlikud või soovitatavad. Vajaduseks peab olema olemas olema proportsionaalsus, piirangud

⁷⁵ Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

⁷⁶ *ibid*

⁷⁷ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. RT II 1994, 10, 11.

⁷⁸ Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

peavad olema suunatud konkreetsele eesmärgile, need ei tohi sekkuda põhjendamatult teistesse inimõigustesse ja tungimine kolmandate osapoolte õigustesse peab olema piiratud ja põhjendatud, lisaks peab olema tegu kõige vähem riivavam vahendiga. Legaalsus, vajadus ja proportsionaalsus printsiip jäävad kehtima isegi COVID-19 olukorras, nende olulisus on vastupidiselt veel suurem, kuna nad edendavad rahvatervise poliitikat.⁷⁹

Inimõiguste Komitee üldkommentaari nr 34 paragrahvis 5 on väljatoodud, et riigi eriolukorra ajal ei tohiks teha erandeid arvamusevabaduses. Informatsiooni- ja sõnavabadus on olulised rahvatervise kriisi seisukohast, seega peaksid riigid hoiduma ka ICCPR artikkel 19 lg 3 kasutamisest, eriti kuna ICCPR artikkel 4 alusel, isegi olukorras, mis ähvardab rahva tervist, peavad olema kohustustest taganemised piiratud ajaliselt ja vastama olukorrale, ei tohi sisaldada diskrimineerimist ega teiste rahvusvaheliste kohustuste rikkumist ning peavad olema ajutised.⁸⁰ Pandeemia olukorras on esile kerkinud mõningad probleemid seoses sõnavabadusega.

1.3.5.1 Ligipääs riigiasutuste valduses olevale informatsioonile

Inimõiguste Komitee on öelnud, et ICCPR artikkel 19 hõlmab ka riigiasutuste valduses olevat informatsioon, sõltumata informatsiooni vormist, allikast ja kuupäevast. Komitee on asunud seisukohale, et riikidel on kohustus ennetavalt käituda ning avaliku huvi sisaldav informatsioon tuleb edastada avalikult. Tervisekriis suurendab informatsiooni kättesaamise tähtsust, sest ainult kogu viirusest tuleneva ohu ulatust teades, saab teha olulisi otsuseid. Usaldusväärset informatsiooni mitte jagades, seab valitsus isikud ohtu ja seda saab põhjendada vaid kõige kitsamatel alustel. Isegi kui valitsus kardab, et informatsiooni jagamine võib külvata rahvaspaanikat, siis informatsiooni jagamata jätmine ei ole ainus võimalus, selle asemel saab valitsus jagada informatsiooni, mis on selgelt kontekstualiseeritud. Tervishoiukriisis on oluline, et valitsus jagaks meedias võimalikult õiget ja asjakohast ning ausat informatsiooni.⁸¹ Inimestel on soov tugineda kriisi olukorras asjatundjate informatsioonile, sellise informatsiooni saamiseks, pöörduvad inimesed tihtipeale valitsuse ja riigi poole ning seetõttu on ka oluline, et

⁷⁹ Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

⁸⁰ *ibid*

⁸¹ *ibid*

saadav informatsioon oleks õige ja asjakohane, et inimestel säiliks usaldus valitsuse poolt jagatava info kohta ning nad ei pöörduks mitteusaldusväärsete kanalite poole, mis võivad olla eksitavad ning halvimal juhul jagada informatsiooni, millega inimesed panevad ohtu oma elu ja tervise.

1.3.5.2 Ligipääs Internetile

Ligipääs Internetile on pandeemia olukorras oluline nii tervishoiu, informatsiooni saamise kui ka õigus elule mõttes. Pandeemiaolukorras on tekkinud mitmetel juhtudel olukordi, kus valitsused on lülitanud riikides Interneti välja. Selline olukord tuli ette Indias Kashmiris, kus 2020. aasta alguses leidis India Riigikohus, et valitsus peab põhjendama oma jätkuvaid tegevusi Kashmiris, kuid isegi peale seda näitab aruandlus olukorda, et Kashmiri inimestel on ligipääs ainult mõningatele Internetilehekülgedele ja seda ka piiratud kiirusega. Kashmiri tervishoiutöötajad on välja toonud, et valitsuse poolt kehtestatud piirangud on tekitanud olukorra, kus isegi põhilist informatsiooni on väga raske kätte saada. Sarnased probleemid on aset leidnud ka Myanmaris, Bangladeshis, Etiopias.⁸²

Sellised Interneti väljalülitamised rikuvad sõnavabadust, ning pandeemia ajal on nii seatud ohtu isikute ja nende lähikondsete elud. Globaalses tervishoiukriisi olukorras, on sellised teod lubamatud, arvestades Internetis leviva informatsiooni ulatuslikkust ja olulisust.

1.3.5.3 Sõltumatu meedia

Suur osa inimestest saab oma info pandeemia leviku ja selle eest kaitsmise kohta ajakirjandusest, seega omab ajakirjandus olulist rolli inimeste kaitsmisel kuid ka informatsiooni jagamises ja sõnavabaduses. Siiski on paljudes riikides ajakirjanikke, kes on tegelenud pandeemia kajastamisega ning on politsei poolt kinni peetud ja ülekuulatud. ÜRO eriraportööri arvates, peaks ajakirjanikele olema tagatud kaitsevahendid ning kõikidele meediakanalitele, mitte ainult riigi omandis olevatele, peaks olema ligipääs informatsiooniallikatele.⁸³ Inimesed tarbivad meediat erinevalt, ning asjaolu, et kodanik ei soovi tarbida riigi omandis olevat

⁸² Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

⁸³ *ibid*

meediakanalit, ei tohiks takistada tal usaldusväärse ja asjakohase informatsiooni kättesaamist. Suureks probleemiks sai samuti see, et paljud ajakirjanikud, kes peeti kinni nende töö tõttu, ei pääsenud vangistusest, mis tähendab pandeemia ajal ka suuremat ohtu nende elule ja tervisele. Tulenevalt asjaolust, et kinnipidamisasutused on viiruse levikuks väga soodne asukoht.⁸⁴

1.3.5.4 Väärinfo rahva tervise kohta

Meditšiinasutused on olnud pandeemia ajal mures COVID-19 viiruse kohta leviva väärinfo pärast. Väärinfo kriminaliseerimine võib aga tekitada olukorrad, kus ei usaldata enam ametlikku informatsiooni, viivitused usaldusväärse informatsiooni kättesaamisesse ja olla ohuks sõnavabadusele. Seega võib olla väärinfo kriminaliseerimine ebaproportsionaalne ning omamata piisavat mõju väärinformatsiooni mahasurumiseks. Väärinformatsioon saab osalt alguse juba valitsuste poolt jagatud teabest. Pandeemia ajal on tekkinud olukordi, kus riigid jagavad kinnitamata ja tihtipeale hooletuid väiteid COVID-19 viiruse päritolu ja pandeemia põhjustaja kohta.⁸⁵ See tuleneb omakorda sellest, et viirus on võõras ning ametlikku informatsiooni jagavad isikud, ei olnud 2020. aasta kevadel kindlad, kuidas viirus levib, mis on viiruse tagajärjed ning kuidas end viiruse eest kõige paremini kaitsta. See omakorda viis situatsioonideni, kus valitsused muutsid oma välja öeldud väiteid. Antud väidete ümberpöörämisel, aga suurenes rahva usaldamatus valitsuse poolt jagatava informatsiooni kohta, mis omakorda on suurendanud meditsiinasutuste tööd, sest paljudel inimestel on kadunud hirm viiruse ees. Seega ei pea inimesed enam kinni valitsuse poolt jagatavatest soovistest ja kohustustest ning satuvad koroonaviirusesse haigestumise tõttu haiglatesse.

Sotsiaalmeedia omab olulist rolli väärinfo levimises. Sotsiaalmeedias levib tohtul hulgal informatsiooni, mis on seotud karantiinidega ja kontrollimata väidetavaid tervishoiualased nõuanded, mis laialt levides võivad ohustada rahva tervist. Valitsused, mis puutuvad sellise informatsiooniga kokku, peavad võitlema sellele vastu täieliku, ausa ja areneva suhtlusega avalikusega, sõltumatu ajakirjanduse edendamise ja hoolika ning avaliku informatsiooni korrigeerimisega. Pandeemiaüleselt peaksid riigid astuma samme selleks, et tagada sõltumatu

⁸⁴ Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

⁸⁵ *ibid*

meedia jaoks hea keskkond ning mis annab isikutele kriitilise mõtlemise vahendeid, selleks, et teha vahet kontrollitavatel ja kontrollimatutel väidetal.⁸⁶

COVID-19 pandeemia algusest saadik on võtnud riigid vastu seaduseid, mille eesmärgiks on karistada pandeemiaga seotud väärinformatsiooni jagamist, millest mõned seadused on suunatud selleks, et kaitsta isikute eraelu puutumatus seoses nakatumisega. Antud sätted peavad olema kooskõlas ICCPR artikliga 17. Kuid meetmed selleks, et võidelda väärinformatsiooniga ei tohi takistada ajakirjanike ja meediat tegemast nende tööd või viia nende töö alusetu blokeerimiseni Internetist, riigid, kes on selliseid piiranguid kehtestanud peavad need kehtetuks tunnistama.⁸⁷

Privaatsed otsingumootorid ja sotsiaalmeedia ettevõtted on suure pinge all, et kindlaks teha, et nad ei lase levida rahva tervise heaolu ohustavat informatsiooni COVID-19 kohta oma platvormidel. Paljud neist on arendanud lähenemise, et kui inimene otsib informatsiooni viiruse kohta, siis näidatakse esmalt ametlikult kanalilt pärinevat informatsiooni. Teised platvormid on aga otsustanud eemaldada informatsiooni, mille tõttu inimesed võivad hoiduda meditsiinilise abi otsimisest või väita, et ohtlikud ained on tervisele kasulikud. See kõik on omakorda näidanud, et sotsiaalmeedial ja otsingumootoritel on väga oluline mõju avalikule arutelule ning üksikisikute õigustele platvormidel ja väljaspool seda. Kuid automatiseerimisvahendite kasutamisest võib samuti avalduda oht, kuna kogemata võib eemaldada ka infot, mida saab usaldada, mis omakorda tekitab negatiivse maine või jääb eemaldamata viiruse kohta leviv väärinfo. Seega oluline on tagada, et COVID-19 informatsioon vaadatakse üle ning ei jääda lootma automatiseerimisele, kuna viimane võib kahjustada inimeste tervist ja inimõigusi.⁸⁸

COVID-19 pandeemia nõuab inimeste jälgimist nii positiivsete testide kui ka viiruse leviku jaoks. Seda peetakse vajalikuks selleks, et jälgida piirangute mõju ja ulatust. Kuigi seadus lubab ulatuslikku haiguse jälgimist privaatsuse tagatistega, siis see samal ajal tähendab ka seda, et riigiametnikud peavad jagama teavet jälitamise kohta. Nii vastab seadus valitsuse seadusepoliitika nõuetele ja rahva õigusele informatsioonile. Sellise informatsiooni

⁸⁶ Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression 23.04.2020.-
<https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

⁸⁷ *ibid*

⁸⁸ *ibid*

kogumisega peab kaasnema ranged isikuandmete kaitse garantiid, see peab olema ajaliselt piiratud ning rahval on õigus teada antud kogumise tulemusi.⁸⁹

Sõnavabadus on koroonapandeemia ajal väga oluline teema, selleks et oleks võimalik jagada ja saada informatsiooni, mis on oluline pandeemiaga võitlemiseks ning, mida inimesed saavad teha ära üksikisiku tasemel pandeemiaga võitlemiseks ja, et nende inimõigused kaasa arvatud õigus elule ja tervisele ei oleks ohustatud. Kuid samas on oluline jälgida, et väärinformatsiooni ei leviks sellisel määral, et see ohustaks rahva tervist ning, et inimesed uskusid seda ametliku informatsiooni asemel, kuna väärinformatsioon võib tihtipeale osutada ohtlikuks pandeemia olukorras tekitades inimestes uskumust, et asi pole piisavalt tõsine ning seetõttu ei peeta kinni valitsuse sätestatud piirangutest ning sellega seatakse ohtu iseenda ja teiste isikute tervisele.

⁸⁹ Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

2 Rakendatud piirangute tagajärjed ja proportsionaalsus

2.1 Piirangute tagajärjed

2.1.1 Tänapäeva orjandus

Riikidel ei ole võimalik isegi kohustustest taganedes, taganeda orjuse või sunniviisilise töötamise keelamisest EIÕK artikli 15 lg 2 alusel ja ICCPR artikli 4 lg 2 alusel.

Tomoya Obokata määrati eriraportööriks uurimaks kaasaegse orjanduse vorme ja selle põhjuseid ja tagajärgesid, mis on mõjutatud koroonaviirusest.⁹⁰

COVID-19 tingitud majanduslangus on viinud suures ulatuses töötuseni, kuna umbes 38 protsenti ülemaailmsest tööjõust on seotud tootmise, hotellinduse, turismi, transpordi või muu sektoriga, mis on viidud pankroti äärel. Üle maailma ainult 20 protsenti töötutest saavad töötushüvitist, mis tähendab seda, et vähemalt 152 miljonit töötut ei oma mingisugust sissetulekut pandeemia ajal, mis omakorda muudab inimesed haavatavamaks ning sunnib neid töötama mitteametlikel või isegi ebaseaduslikel töökohtadele.⁹¹ Hirm, kaotada igasugune töökoht ja sellega seoses võimalus ennast ja enda perekonda ülal pidada, võib viia tänapäevase orjanduse juurde.

2.1.1.1 Mitteametlik tööjõud

62 protsenti maailma tööjõust on tööl mitteametlikult.⁹² Nende töösuhted on palju kergemini mõjutatavad. Peaaegu 1,6 miljardit mitteametlikest töötajatest on kannatanud pandeemia tõttu sissetulekute vähenemise all. Kuna mitteametlikel töötajatel puuduvad alternatiivid, siis on nad nõus kannatama ekspluateeriva töö all ja võivad olla nõus sunnitööga. Madalamate või keskmiste sissetulekutega riikide elanikud kannatavad selle all eriti tugevalt, sest mitteametlik

⁹⁰ Impact of the coronavirus disease pandemic on contemporary forms of slavery and slavery like practices. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery including its causes and consequences. 04.08.2020 - <https://reliefweb.int/report/world/impact-coronavirus-disease-pandemic-contemporary-forms-slavery-and-slavery-practices>

⁹¹ *ibid*

⁹² Fleming, S. This Is How COVID-19 Is Affecting Informal Workers - *World Economic Forum* 29.07.2020 - <https://www.weforum.org/agenda/2020/07/coronavirus-impact-informal-workers-world-bank/>

töäjõud nendes riikides moodustab vastavalt 90% ja 67%. Pandeemiast tingitud töökohta kaotuste tõttu on isikud sunnitud minema mitteametlikule tööle.⁹³ Kuna ametlikest töökohtadest on koroonaviiruse ajal puudus, sest paljud ettevõtted on suletud või on töömaht vähenenud märgatavalt, siis lepivad isikud ka mitteametlike töökohtadega selleks, et sissetulekut omada.

2.1.1.2 Naised

Eelnevad pandeemiad on näidanud, et naised kannatavad pandeemiast tingitud mõjude all rohkem kui mehed, kuna naised töötavad tihti madalama sissetulekuga töökohtadel ja sektorites, mis on pandeemiast kõige rohkem mõjutatud. Naised töötavad tihtipeale koduabilistena ja sealsed madalad palgad, pikad töötunnid, seksuaalne ja vaimne ärakasutamine ainult võimenduvad COVID-19 kriisi ajal. Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni hinnangul võib pandeemia ajal kaotada töö kolmandik koduabilistest, nendest enamus naised, lisaks puudub paljudel neist sotsiaalabi kasutamise võimalus. Üks moodus kuidas tõhusalt COVID-19 levikut piirata, on rangete hügieeninõuete täitmine, nende rakendamiseks, on pidanud paljud koduabilised tegema palju ületunde.

Lisaks töökaotusele, kannatavad naised liikumiskiirangute tõttu rohkem lähisuhtevägivalla all. Naised, kes elavad humanitaarkriisi piirkondades on veelgi rohkem haavatavad seksuaalsele ärakasutamisele ja sunnitööle.⁹⁴

2.1.1.3 Lapsed ja noored

Noored on üks inimgruppidest, kellele võivad koroonaviirusest ja majanduslangusest tulenevad tagajärjed avaldada mõju ka hilisemas elus. Kolmandik 2019.aastal töötavatest noortest töötas mitteametlikul töökohal. Koolide sulgemise ja liiga vara tööturule suundumise tõttu saab kannatada ka noorte haridus.

⁹³ Impact of the coronavirus disease pandemic on contemporary forms of slavery and slavery like practices. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery including its causes and consequences. 04.08.2020 - <https://reliefweb.int/report/world/impact-coronavirus-disease-pandemic-contemporary-forms-slavery-and-slavery-practices>

⁹⁴ *ibid*

Arvatakse, et umbes 42-66 miljonit last langeb ekstreemsesse vaesusesse lisaks olemasolevale 386 miljonile. Koolide sulgemine, elatusvahendite puudus, toidupuudus ja ühiskondliku abi puudumine, võivad tekitada olukorra, kus lapsed ei lähe tagasi kooli ja sellega seoses tõuseb ka lapstööjõu osakaal.

Praegusel hetkel töötab maailmas kokku 152 miljonit last, 72 miljonit neist ohtlikul tööol. Rahvusvaheline Tööorganisatsioon ja ÜRO Lastefond on hoiatanud, et praegusest kriisist tingituna võib suunduda tööle veel miljoneid lapsi, kuna peale praegust kriisi on raske lapsi ja nende vanemaid mõjutada koolide avamisel sinna tagasi pöörduma.⁹⁵

Aafrikas, Lähis-Idas ja Lõuna-Aasias on täheldatud suurt seksuaalvägivalla kasvu laste suhtes, samuti on kasvanud alaealiste abiellumiste ja planeerimata rasestumiste arv. ÜRO Rahvastikufond on öelnud, et majanduslangus ja hariduse katkestamine võib kaasa tuua 13 miljonit lapsielu järgmise kümne aasta jooksul. Tütarlapsed, kes töötavad koduabilistena, satuvad tihedamini seksuaalse ärakasutamise ohvriks, tihtipeale selleks et saada vastutasuks toitu ja muid eluks vajalikke esemeid. Pandeemia tõttu on kasvanud tänaval elavate inimeste arv, kellel puuduvad eluks vajalikud vahendid ning, kes võivad kannatada koduvägivalla või seksuaalse ärakasutamise all. Tänaval elades on neil suurem oht sattuda ka inimkaubanduse ohvriteks. Vähemusgruppidesse kuuluvad lapsed: migrantide lapsed, puuetega lapsed, kodutud lapsed või üksikvanemate lapsed; on rohkem haavatavad lapstööjõule ja igasugusele ärakasutamisele.⁹⁶

2.1.1.4 Vähemusgruppid

Igasugused vähemusgruppid on diskrimineerimise, marginaliseerimise, vaesuse ja sotsiaal- ja õigusabi puudumise tõttu, rohkem haavatavad kaasaegse orjuse vormidele. Paljud vähemusgruppidesse kuuluvad inimesed töötavad tervishoius, koristajatena või transpordi alal,

⁹⁵ Impact of the coronavirus disease pandemic on contemporary forms of slavery and slavery like practices. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery including its causes and consequences. 04.08.2020 - <https://reliefweb.int/report/world/impact-coronavirus-disease-pandemic-contemporary-forms-slavery-and-slavery-practices>

⁹⁶ *ibid*

nendel töökohtadel on suurem oht nakatuda, eriti juhul kui tööandjad ei taga töötajatele piisavalt kaitsevahendeid.⁹⁷

COVID-19 tõttu on suurenenud ka teatud vähemusgruppide diskrimineerimine ja vägivald nende vastu, näiteks romade vastu Euroopas. Samuti on teateid, kus vähemusgrupid on koroonaviiruse ajal sattunud politsei jõhkruks ohvriteks ja neid on kutsutud viirusekandjateks. Samal ajal on paljud vähemusgrupid töö kaotamise ääre peal, sest neile ei leita piisavalt tööd. Kuigi see päästaks nad orjusest, siis samaaegselt on neil suurem oht sattuda ekstreemsesse vaesusesse, jääda nälga või haigestuda.⁹⁸ Seega puudub antud olukorrast hea väljapääs.

2.1.1.5 Põgenikud

Lisaks teistele seatud piirangutele olid aprilliks 2020. vähemalt 57 riiki sulgenud oma riigipiirid kõikidele inimestele ning erandeid ei tehtud ka põgenikele. See omakorda on näiteks Afganistanis viinud inimesed olukorrani, kus ellu jäämiseks on nende ainsaks väljapääsuks, kas sundabielu, kerjamine või lapstööjõud.⁹⁹

2.1.1.6 Migrandid

COVID-19 poolt suures osas ohustatud inimgrupp on migrandid, kes moodustavad 4,7% maailma tööjõust. Nende peamised sissetulekuallikad on mitteametlikud töökohad, mida iseloomustab madal palk ja sotsiaalkindlustuse puudumine. Tööandjad võivad sundida töötajaid töötama pikemaid tööpäevi, samal ajal maksmata neile selle eest palka ja lõpetada nendega töösuhteid ilma kompensatsiooni maksmata. Suured palgakaotused võivad viia olukordadeni, kus migrantide perede vaesustase tõuseb veelgi, mis omakorda võib viia lapstööjõu ja lapsabieludeni. Viiruse leviku suurenemisele aitab kaasa asjaolu, et migrantide seas on esinenud

⁹⁷ Impact of the coronavirus disease pandemic on contemporary forms of slavery and slavery like practices. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery including its causes and consequences. 04.08.2020 - <https://reliefweb.int/report/world/impact-coronavirus-disease-pandemic-contemporary-forms-slavery-and-slavery-practices>

⁹⁸ *ibid*

⁹⁹ *ibid*

juhtumeid, kus nad on pidanud karantiinis olema ülerahvastatud ööbimiskohtades.¹⁰⁰ Sellistes kohtades levib viirus kergemini ja laialdasemalt.

2.1.1.7 Töömahu suurenemine

Toidu- ravimi- ja meditsiinitarvete tööstused on oma kasvava mahu suurenedes hakanud töötajaid ära kasutama. Malaisias on rikutud mitmeid tööõiguse norme, kus kummikinnaste tootmistehases töötavad isikud on pidanud tegema palju tasustamata ületunde, samal ajal kui neil ei tagata piisavat tööohutust ja vajalikku koroonatingimustes ette nähtud vahemaa hoidmise võimalust. Lõuna-Aafrika valitsus teatas, et maskitootjad on sundinud mahu suurenemise tõttu oma töötajad ületunde tegema ning keelanud töötajate töökohalt lahkumise. Lisaks kõigele on kriis tekitanud olukorra, kus ei suudeta täita hoolsuskohustust tarneahelates. Mõned valitsused on tellinud isikukaitsevahendeid ettevõtelt, mis on väidetavalt seotud sunnitööga. Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa võimud kehtestasid ajutise litsentsiskeemi, mis peaks lihtsustama protseduure, mis reguleerivad toiduainetööstuste töötajaid, see omakorda tekitab suurema riski töötajate ärakasutamiseks.¹⁰¹ Ainuüksi nõudluse suurenemine ei tohiks olla põhjenduseks, miks mitte tagada töötajatele vajalikke ja seaduslikke töötingimusi. Töömahu suurenemisega ei saa põhjendada ebainimlike ületundide tegemist, mis võivad mõju avaldada töötajate tervisele.

2.1.1.8 Tööõigus

Tööõiguse ja sotsiaalkaitse regulatsioonid on tühistatud või lõdvendatud mõningates riikides, mille tagajärjel on lubatud pikemad tööpäevad. Lisaks on peatatud õiguseid, mis reguleerivad miinimumpalka. Selliseid muudatusi on ette tulnud Hiinas, Indias, Saudi Araabias, Vietnamis ja osades Ladina-Ameerika riikides. Valitsuse võimalused selliseid asju kontrollida on piiratud tulenevalt täielikust sulgemisest või siis ressursside ümberpaigutamisest.¹⁰² Sellega saab õigustada COVID-19 ajal tööandjate ebamõistliku käitumist sellega, et kõik on seaduslik ning

¹⁰⁰ Impact of the coronavirus disease pandemic on contemporary forms of slavery and slavery like practices. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery including its causes and consequences. 04.08.2020 - <https://reliefweb.int/report/world/impact-coronavirus-disease-pandemic-contemporary-forms-slavery-and-slavery-practices>

¹⁰¹ *ibid*

¹⁰² *ibid*

töötajad peavad leppima ebainimlike töötingimustega, kui nad ei soovi oma sissetulekut või töökohta kaotada.

2.1.2 Naiste õigused

Kõigil inimestel on õigus elule ja mitte kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada, sellest hoolimata kannatavad paljud naised maailmas vägivalla ja koduvägivalla all. COVID-19 tulenevad piirangud on ainult suurendanud probleemi tõsidust.

Prantsusmaal on koduvägivalla juhtumite arv alates 17.märtsist 2020, kui toimus riigi täielik sulgemine, suurenenud 30%. Sama palju on Küprosel kasvanud kõnede arv usaldustelefonidele. Samas ei ole abi nii hästi kättesaadav, sest paljud meditsiinitöötajad on suunatud COVID-19 juhtumite peale, seega ei ole võimalik neil tegeleda koduvägivalla juhtumitega. Kuid samas on riike, kus kõnede ja pöördumiste arv naiste varjupaikade poole on vähenenud, kuna naistel puudub ligipääs telefonile või arvutile või jälgitakse nende kasutamist. Sellele lisaks on tõusnud ka küberahistamiste arv.¹⁰³

Kui tavalisel ajal on probleem suur, kuid üha enam tegeletakse lahenduste leidmisega, siis pandeemia vältel probleem ainult süveneb, kuna kodus viibimist on rohkem, stressi olukordades tõuseb vägivaldsus ja abi on raskemini kättesaadav. See omakorda viitab sellele, et probleem ei olnud enne pandeemia algust kaugeltki mitte kontrolli all ning ka pandeemia ajal on paljude naiste elud lähisuhtevägivalla tõttu ohus. Küberahistamiste arv on suurenenud seetõttu, et inimesed veedavad üha enam aega arvutis ning kuna tavapärane suhtlus on piiratud, siis kasutavad ahistajad ära Internetist tulenevat võimalust.

Juba eelnevalt välja toodud lapsabielud ja situatsioonid, kus noori tüdrukuid sunnitakse tööle koduabilistena, kus neid ära kasutatakse, on olukorrad, mida viirusest tingitud tööpuudus ja vaesus ainult süvendab ning näitab antud probleemi tõsidust. Samal ajal puuduvad valitsustel piisavad rahalised- ja ajalised vahendid, et antud probleemidega tegeleda. Sellega rikutakse paljude naiste põhiõiguseid ning kui liikumispriirangutega kaitstakse osade naiste õigust elule

¹⁰³ COVID-19 and Ending Violence Against Women and Girls. - <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/issue-brief-COVID-19-and-ending-violence-against-women-and-girls-en.pdf?la=en&vs=5006>. (10.03.2021)

ja tervisele koroonaviiruse eest, siis samal ajal on piirangute teiseks pooleks see, et paljude naiste elu ja tervis pannakse hoopis suuremasse ohtu kodus valitseva lähisuhtevägivalla tõttu.

2.1.3 Kinnipeetavad

Ohustatud grupp koroonaviiruse ajal inimõiguste rikkumistele on ka kinnipeetavad. Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon Demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo koostöös Piinamise Ennetamise Assotsiatsiooniga avaldasid dokumendi, kus on juhised riiklikele ennetusmehhanismidele, kuidas peaks lahendama COVID-19 olukorras tekkinud väljakutseid.¹⁰⁴ Riigid, nagu Uus-Meremaa ja Lõuna-Aafrika on keelanud kinnipidamisasutustesse sisenemise ning seetõttu ei saa riiklikud ennetusmehhanismid dokumendist tulenevat kohustust täita ja järelevalvet teostada osas, kus kontrollitakse, kas kinnipeetavatele on nende põhiõigustest tulenevad õigused tagatud.

On ilmselge, et piiranguid peab teostama selleks, et viiruse levikut kinnipidamisasutustes ohjeldada, kuid sellised piirangud peavad olema kooskõlas inimõigustega seotud kohustustega. Piirangud peavad olema vajalikud, tõendipõhised, proportsionaalsed ja õiglased. Oluline on see, et riiklikel ennetusmehhanismidel oleks ligipääs kinnipidamisasutustes kõikidele kohtadele kaasa arvatud nendele, kus viibivad COVID-19 positiivsed, sest nende inimõigused võivad olla ohustatud eriti suurel määral. Probleem seisneb selles, kinnipidamisasutustes on toime pandud rikkumisi inimeste põhiõiguste suhtes.¹⁰⁵

Ülerahvastatuse ja kitsaste tingimuste tõttu levib koroonaviirus kinnipidamisasutustes kiirelt ja ulatuslikult. Riikidel on kohustus kaitsta kinnipeetavate õigust elule ja tervisele, see tähendab ka kohustust tagada meditsiiniteenuste kättesaadavus, nii füüsilise kui ka vaimse tervise jaoks. See on eriti oluline COVID-19 pandeemia ajal, kus kinnipidamisasutuste meditsiinitöötajad peavad tagama sama kvaliteediga abi, nagu on mujal ühiskonnas ja juba ennetavalt üritama ära hoida viiruse leviku. Samal ajal on maailmas probleeme sellega, et kinnipidamisasutustes olevad meditsiiniteenused on alarahastatud ja on puudujääk töötajatest, mis pandeemia

¹⁰⁴ Safeguarding Human Rights in Places of Detention: The Role of National Preventive Mechanisms during COVID-19- *Universal Rights Group*, 2021 -<https://www.universal-rights.org/blog/safeguarding-human-rights-in-places-of-detention-the-role-of-national-preventive-mechanisms-during-COVID-19/> (10.03.2021).

¹⁰⁵ *ibid*

olukorras on tekitanud situatsioone, kus paljudes riikides maailmas ei pöörata kinnipidamisasutustes piisavat tähelepanu koroonaviirusele.¹⁰⁶

Üks sellistes situatsioonidest, kus võis toimuda inimõiguste rikkumine, leidis aset Egiptuses. Kirjad lekkisid kahest vanglast ning need said kinnitust meedia ja kohalike, inimõigusi kaitsvate, gruppide poolt sellest, et vähemalt 14 kinnipeetavat on surnud COVID-19 tagajärjel. Põhjuseks on see, et haiglates puudub piisav meditsiiniline abi ja ligipääs COVID-19 testidele. Inimõiguste vaatluskeskus analüüsis ametlikke teadaandeid ja raporteid ning intervjueris kinnipeetavate tuttavaid, nende andmete põhjal sai kinnitust, et sotsiaalne distantseerumine on vanglates, peaaegu et võimatu ja vangla võimud ei ole astunud samme selleks, et isoleerida haigustunnustega kinnipeetavaid. Lisaks pole teinud vanglad piisavalt selleks, et kaitsta COVID-19 riskigruppe, peale selle on olnud juhtumeid, kus vanglatöötajad ei ole lubanud vangidel kanda maske. Üldjuhul tulid kinnipeetavate ravimid väljaspool vanglat lähedaste poolt.¹⁰⁷

Rahvusvaheliste inimõiguste sätete kohaselt, peavad olema vangidel täpselt samasugused tervishoiu standardid kui ülejäänud ühiskonnal. Seda kinnitavad Egiptuse siseriiklikud õigusaktid. Reaalsus on aga täiesti teine. 2013. aastast alates on sajad kinnipeetavad kinnipidamisaustustes surnud ja paljud neist, kas piinamise või siis ebapiisava meditsiinilise abi tagajärjel.¹⁰⁸

Nende andmete pinnalt saab järeldada, et kuigi kinnipeetavatel on õigus samasugusele inimõiguste kaitsele nagu kõigil teistel kodanikel, siis ressursside ja tahte puudumise tõttu ei saa need õigused tagatud ning kinnipeetavate inimõigused on palju enam ohustatud ning tihtipeale jäävad sellised kinnipidamisasutustes aset leidnud juhtumid tähelepanuta.

¹⁰⁶ Coronavirus Preventing harm and human rights violations in criminal justice systems. - <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2020/07/Coronavirus-briefing-July-2020.pdf>. (10.03.2021)

¹⁰⁷ Egypt: Apparent Covid-19 Outbreaks in Prisons. – Human Rights Watch. 20. juuli 2020. - <https://www.hrw.org/news/2020/07/20/egypt-apparent-covid-19-outbreaks-prisons>

¹⁰⁸ *ibid*

2.1.4 Ksenofoobia ja rassism

Kõik rahvusvaheliste inimõiguste põhidokumendid sisaldavad endas sätteid, mis on hädavajalikud ksenofoobiaga võitlemiseks. Erilise tähtsusega on diskrimineerimine, viha õhutamise, piinamise keeld, õigus vabadusele ja õiglasele kohtupidamisele.

Ksenofoobia ja rassism on teemad, mis COVID-19 ajal on esile tõusetunud. Ksenofoobia on väljendunud antud situatsioonis erinevat moodi. Näiteks riigipead, kaasa arvatud näiteks Ameerika Ühendriikide endine President on kasutanud COVID-19 kirjeldamiseks alternatiivseid geograafilisi nimesid, mis on seotud Hiinaga.¹⁰⁹ Antud teguviis ainult võimendab ksenofoobiat ja rassismi. Sellest tulenevalt on ksenofoobia ja rassism on väljendunud nii vihakõnes kuid ka füüsilistes vägivalda juhtumites.¹¹⁰

Maailma Terviseorganisatsioon on täheldanud, et COVID-19 mõjutab erinevaid inimgrupe erinevalt. Suurem nakatumisvõimalus ja piisava meditsiinilise teenuse kättesaamine on raskem isikutel, kes kuuluvad rassilistesse, etnilistesse või religioossetesse gruppidesse nende sotsiaal-majandusliku seisuse ja diskrimineerimise pärast. Romad, koos Aasia ja Aafrika päritolu inimesed kannatavad kõige rohkem, lisaks on nad suur osa esiliini töötajatest, seega on nende hulgas ka nakkuse levik ja surmade arv suurem. On olnud olukordi, kus Aasia päritolu inimesed ei ole saanud oma päritolu tõttu meditsiiniteenuseid kasutada ning osades riikides on keelatud sisenemine romade piirkondadesse, selleks et vältida viiruse levikut.¹¹¹

Selline olukord viitab sellele, et isegi 21. sajandil on rassism väga tugevalt juurdunud paljudesse ühiskondadesse. Koroona suur levik vähemuse seas annab rassismile ja ksenofoobiale ainult jõudu juurde nendes ühiskondades ning annab inimestele „õigustuse“ käituda vähemustega ebavõrdsest, sest grupid, kus on nakatumisnäit suurem, tekitavad inimestes hirmu. Sama olukorda võis näha ka 2020. aasta kevadel, kui maailmas hakati hoiduma mongoliididest, tulenevalt sellest, et koroonaviiruse levik sai alguse Wuhanist, antud olukorda ei leevendanud

¹⁰⁹ Rogers. K, Jakes. L. Swanson. A – Trump Defends Using „Chinese Virus“ Label, Ignoring Growing Criticism – *The New York Times* 18.03.2020 - <https://www.nytimes.com/2020/03/18/us/politics/china-virus.html>

¹¹⁰ ‘OHCHR | States Should Take Action against COVID-19-Related Expressions of Xenophobia, Says UN Expert’ <<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25739&LangID=E>> (04.03.2021).

¹¹¹ COVID-19 and Racial Discrimination. - https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Racism/COVID-19_and_Racial_Discrimination.pdf. (04.03.2021)

olukorrad, kus ajakirjanduses ja poliitikud kutsusid viirust „Hiina viiruseks“ või „Wuhani viiruseks“ üle terve maailma.

2.1.5 Migrandid ja põgenikud

Õigus taotleda varjupaika tuleneb nii rahvusvahelistest inimõigustest, põgenike- kui ka Euroopa Liidu õigusest. Mittetagasisaatmise põhimõtte keelab riikidel saata kedagi, ükskõik millisel viisil, riiki või territooriumile, kus nende elu või vabadus võib olla ohustatud nende rassi, religiooni, kodakondsuse, sotsiaalsesse- või poliitilisse gruppi kuulumise tõttu. Euroopa Komisjon on soovitanud, et liikmesriikide vastuvõetud meetmed koroonaviiruse leviku vähendamiseks, peavad põhinema riski hindamisel ja teaduslikel soovitusel ja peavad jääma proportsionaalseks, seega kõik varjupaigataotlejate riiki sisenemise piirangud, peavad olema proportsionaalsed ja rakendatud mittediskrimineerival viisil, võttes arvesse mittetagasisaatmise põhimõttest ja rahvusvahelisest õigusest tulenevaid kohustusi. Sellised piirangud ei peaks lõppema sellega, et inimesed, kas saadetakse tagasi või keelatakse nende sisenemine riiki, kui on olemas muid võimalusi selleks, et COVID-19 levikut piirata.¹¹²

COVID-19 viiruse tõttu on kannatanud paljud migrandid ja põgenikud, kes on pandeemia tõttu pidanud vaevlema veel suurema hirmu, ärevuse, üksinduse ja depressiooni all. Dokumentideta migrandid tihtipeale ei ole seotud sotsiaalabi programmidega, mille kaudu nad saaksid ligipääsu tervishoiuteenustele ja muule sotsiaalabile, seetõttu ei otsi ka paljud meditsiinilist abi näiteks COVID-19 tingitud probleemide tõttu, sest neil ei ole rahaliselt võimalik teenuse eest tasuda ning hirmus, et nad saadetakse riigist välja.¹¹³

Miljonid põgenikud ja migrandid on põgenikelaagrites ja kinnipidamisasutustes üle terve maailma ning nende ümberasutamise protseduurid on peatatud ÜRO poolt.¹¹⁴ Põgenikelaagrid on koroonaviiruse levimiseks soodsad kohad, kuna seal ei ole võimalik kinni pidada WHO

¹¹² Babicka, K. The COVID-19 Measures Impact on the Rights of Migrants and Refugees in the EU.- *Opinio Juris* (blog) 29.06.2020. - <https://opiniojuris.org/2020/06/29/the-covid-19-measures-impact-on-the-rights-of-migrants-and-refugees-in-the-eu-access-to-the-right-to-seek-asylum-and-reception-and-living-conditions/>

¹¹³ Migrants and refugees say COVID-19 has dramatically worsened their lives. - <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/migrants-and-refugees-say-COVID-19-has-dramatically-worsened-their-lives>. (24.03.2021)

¹¹⁴ COVID-19 will not leave behind refugees and migrants. - *The Lancet*. Volume 395, issue 10230. 1090.

sätetatud soovitud, millega saab viiruse levikut vähendada, nagu sotsiaalne distantseerumine, hügieen ja isolatsioon.¹¹⁵

Riigid, nagu Ungari, peatasid kevadel COVID-19 leviku riski tõttu transiitsooni sisenemise, mis omakorda tähendas varjupaigaõiguse ära võtmist isikutelt, kes seda vajasisid. Tuhanded põgenikud ja migrandid on kinni Bosnias värskes põgenikelaagris, selleks et hoida COVID-19 levimist, kuid samal ajal puuduvad neil viiruse leviku tõkestamiseks piisavad sanitaartingimused ning ei ole võimalik rakendada sotsiaalse distantseerumise nõuet. Lõuna-Aafrikas seati 40 km tõkkeid piirile selleks, et mitte ükski dokumentideta või nakatunud inimene ei saaks riiki siseneda.¹¹⁶ Portugal on antud juhul erandlik näide, kes andis kõikidele põgenikele, migrantidele ja varjupaigataotlejatele, kelle elamisload olid taotluses, ajutise kodakondsuse. Sellega kaasnes ka ligipääs hoolekandeesutustele, rendilepingutele ja tasuta meditsiiniteenustele.¹¹⁷ Samal ajal kui paljud teised Euroopa riigid on keelanud ära erinevatel põhjustel põgenike sisenemise riiki.

Nendest asjaoludest nähtub, et põgenike ja migrantide õigusi on paljudes riikides rikutud, riigid on võtnud koroonaviiruse leviku tõkestamiseks kasutusse meetmeid, mis ei pruugi olla proportsionaalsed, sest ilmselgelt on olemas vähemriivavaid meetmeid nagu näiteks kahe nädalase karantiini kehtestamine. Lisaks ei võimalda põgenikelaagrid inimestel piisavalt kinni pidada vahemaa kinnihoidmise põhimõtetest ning puuduliku vee, elektri ja ravimite tõttu on koroonaviiruse levik laagrites ulatuslikum.

2.2 Rakendatud piirangute proportsionaalsus

ICCPR'i ja EIÕK alusel saab piirata paljusid inimõigusi, kuid piirangud peavad olema kehtetatud seadusega ja olema hädavajalikud. Analüüsides, kas rakendatud inimõiguste piirangud, on olnud vajalikud, proportsionaalsed ja mittediskrimineerivad, on ennekõike tarvis analüüsida, mis olukorra tõttu on üldse inimõigusi piiratud. COVID-19 on viirus, mis ohustab

¹¹⁵ Vonen, H. D. Refugee Camps and COVID-19: Can We Prevent a Humanitarian Crisis? -Scandinavian Journal of Public Health. Volume 49, Issue.1 (2021).27-28. lk 28.

¹¹⁶ Ahmad, N. Refugee Rights and Health: The Impact of COVID-19 on Refugee Camps. - <https://www.jurist.org/commentary/2020/04/nafees-ahmad-refugee-rights-COVID19/>. (25.03.2021)

¹¹⁷ Achiume, E., Gammeltoft-Hansen, T., Spijkerboer, T. Introduction to the Symposium on COVID-19, Global Mobility and International Law. - *AJIL Unbound*, 114, 312-316. lk. 313.

inimeste elu ja tervist. Elu ja tervis on inimõigus, millest ei saa mitte mingil juhul taganeda ühegi õigusakti alusel, seega antud õiguse tagamiseks tuli riikidel tulenevalt WHO soovitustest piirata teisi inimõigusi. Pandeemia käigus piirati inimõigusi nagu liikumisvabadus, avalike kogunemiste õigus, õigus töötamisele, õigus hariduse omandamisele, õigus privaatsusele.

Proportsionaalsust analüüsid on riikidel kohustus leida kõige vähem riivavam meede ning meede ei tohi olla diskrimineeriv.¹¹⁸ Diskrimineerimisel on oluline tähelepanu pöörata just kõige haavatavamatele gruppidele,¹¹⁹ nagu eelnevast tööst nähtub, siis on ka nemad kõige rohkem koroonaviirusest tingitud piirangute või üldse viiruse tõttu saanud kannatada.

2.2.1 Liikumispiirang

Suur osa riike on kasutanud koroonaviiruse leviku peatamiseks liikumispiiranguid. Liikumist on piiratud erinevaid meetmeid kasutades, nii karantiini ja isolatsiooni kui ka piiride sulgemise näol. Osad riigid kehtestasid komandanditunni, et piirata inimeste liikumist öisel ajal.

Liikumisvabadus on kaitstud nii siseriiklike aktidega kui ka näiteks ICCPRi ja EIÕK alusel. Kuid õigus liikuda ei ole absoluutne ja seda saab piirata rahvatervise huvides. Piirangud peavad olema seaduslikud, vajalikud, mittediskrimineerivad ja proportsionaalsed.¹²⁰

Maailma Terviseorganisatsioon on soovitanud karantiini isikutele, kes ei ole haiged kuid, kes võivad olla lähikontaktid, selleks et avastada haiguseid varajases staadiumis.¹²¹ Liikumispiiranguid on seatud ka riikide vahelistele piiridele. Paljud Euroopa Liidu riigid on lubanud reisida ainult negatiivse koroonatesti olemasolul ning teised riigid on kehtestanud reisijatele kohustusliku karantiini, seega on paljud riigid taastanud vajadusest kontrollida riiki

¹¹⁸ Ponta, A. Human Rights Law in the Time of the Coronavirus. - American Society of International Law Volume 25 Issue 5. - <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>

¹¹⁹ Jubilut, L.L. Cerna, C.M. Opinion – Impacts and Restrictions to Human Rights During COVID-19. - *E-International Relations* (blog) 30.06.2020. - <https://www.e-ir.info/2020/06/30/opinion-impacts-and-restrictions-to-human-rights-during-covid-19/>

¹²⁰ Parmet, W.E., Sinha, M. *et al.* COVID-19 — The Law and Limits of Quarantine. - The New England Journal of Medicine 382/15. - <https://www.nejm.org/doi/10.1056/NEJMp2004211>

¹²¹ Considerations for quarantine of individuals in the context of containment for coronavirus disease (COVID-19). - https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331497/WHO-2019-nCoV-IHR_Quarantine-2020.2-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (24.03.2021)

sisenejaid piirikontrolli. Riigisiselt on liikumispäärangud lubatud proportsionaalselt ja mittediskrimineerivalt ning piirangutest peab loobuma koheselt, kui on võimalik. Mõned siseriiklikud kohtud on analüüsinud 2020. aasta kevadel kehtestatud liikumispääranguid. Sloveenia Vabariigi Konstitutsioonikohus leidis, et kevadel seatud piirangud, mis oli seatud omavalitsuste vahel liikumisele olid proportsionaalsed, kuna positiivne mõju tervise hoidmisele oli ülekaalus liikumisvabadusega. Soome õiguskantsler leidis, et valitsuse otsus piirata riigipiiri ületamist pandeemia alguses oli samuti proportsionaalne selleks, et piirata viiruse levikut. Kuid piirangute probleem seisnes selles, et inimesed ei olnud piisavalt informeeritud piirangutest ja nende iseloom ei olnud selged, lisaks ei olnud piisavalt analüüsitud meetmete mõju põhiõigustele ja erinevatele inimgruppidele. Prantsusmaal analüüsis Riiginõukogu seda, kas kevadel seatud komandanditund rikkus põhiõiguseid. Leiti, et kuna levik leidis aset peamiselt privaatsetes kohtades, siis komandanditund oli leviku piiramiseks efektiivne moodus ning kuna meetmele tehti erandeid ning see oli piiratud ajalise kestvusega, siis see ei rikkunud ka inimeste põhiõiguseid.¹²²

Sellest tulenevalt võib öelda, et teatud liikumispäärangud on olnud vajalikud ja seaduspärased viiruse ohjeldamiseks, sest on teada, et viirus levib inimeselt-inimesele. Kuna riigid on seadnud erinevaid piiranguid koroonaviiruse leviku peatamiseks, siis on igal riigi siseriiklikul õigusasutusel vajadusel analüüsida põhiõiguste rikkumist tulenevalt olukorrast. Siiski tuleneb eelnevast uurimusest, et liikumispäärangud ning asjaolu, et inimesed on sunnitud rohkem kodus aega veetma on rikkunud teisi inimõigusi, peale vabaduse liikuda. Näiteks on kasvanud lähisuhtevägivalla ja vägivald naiste vastu juhtumite arv COVID-19 viiruse algusest, seega on liikumispäärangute tõttu kannatanud paljud inimgrupid, kes vajavad kaitset ka muul ajal ning nende probleemid on süvenenud. Piiride sulgemise tõttu on kannatanud migrandid ja põgenikud, kellele ei ole tehtud erandeid riikidesse sisenemisel ning, kes on selle tõttu pidanud pöörduma teiste võimaluste poole nagu lapsabielu ja lapstööjõud.

¹²² FRA. Coronavirus Pandemic in the EU - Fundamental Rights Implications. 30.11.2020. - - <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/covid19-rights-impact-april-1>

2.2.2 Kogunemise õigus ja sõnavabadus

Riigid on keelanud alates teatud inimeste hulgast nii avalikud kui ka privaatsed kogunemised selleks, et piirata koroonaviiruse levikut. Enamus piiranguid tehti eranditega näiteks usulistele kogunemistele, demonstratsioonidele ja poliitilistele kogunemistele.¹²³

COVID-19 viiruse kohta levib väga palju valeinfot, mis võib olla inimesi eksitav, isegi sellisel määral, et see võib ohustada inimeste elu ja tervist. Paljud Euroopa Liidu liikmesriigid on võtnud kasutusele meetmeid selleks, et analüüsida levivat infot. Euroopa Inimõiguste Kohus on öelnud, et igasugused õigused, mis põhjustavad sõna vabadusele piiranguid peavad olema selged ja ettenähtavad ning need peavad olema ajaliselt piiratud kehtivusega. Kriisi ajal kehtestatud piiranguid peab pidevalt üle vaatama.¹²⁴ Sõnavabaduse hoidmine on oluline ka kriisi ajal, kuid oluline on ka see, et inimesed ei jagaks valeinformatsiooni, mis võib teisi ohustada ning, et valitsused ise jagaksid õiget ja usaldusväärset informatsiooni.¹²⁵

Paljudes riikides kehtestatud karistused valeinfo eest,¹²⁶ see omakorda võib panna inimesed kahtlema valitsuse poolt jagatud info tõesuses.¹²⁷ Kuna inimestele võib jääda mulje, et valitsus soovib teatud informatsiooni maha suruda ning ei saa olla kindel, et valitsuse enda poolt jagatud informatsioon oleks tõene. Tõesuses võib panna inimesi kahtlema ka asjaolu, et 2020. aasta kevadel pidid valitsused tihtipeale ümber pöörama oma öeldud väiteid, kuna viirus oli uudne ning kogu informatsioon selle kohta, ei olnud teada.

¹²³ FRA. Coronavirus Pandemic in the EU - Fundamental Rights Implications. 30.11.2020. - <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/covid19-rights-impact-april-1>

¹²⁴ Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

¹²⁵ Noorlander, P. COVID AND FREE SPEECH. The impact of COVID-19 and ensuing measures on freedom of expression in Council of Europe member states. Küpros 2020. - <https://rm.coe.int/covid-and-free-speech-en/1680a03f3a>

¹²⁶ COVID-19: Governments Must Promote and Protect Access to and Free Flow of Information during Pandemic, Say International Media Freedom Experts. - <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/448849>. (25.03.2021)

¹²⁷ In COVID-19 Fight, Free Speech Becomes Collateral Damage. - Balkan Insight (blog). 04.03.2021. - <https://balkaninsight.com/2021/03/04/in-covid-19-fight-free-speech-becomes-collateral-damage/>

Sõnavabaduse juures on oluline see, et seda hoitakse ka pandeemia ajal ning piiratakse ainult proportsionaalselt ning vastavalt vajadusele. Samas on oluline see, et ei leviks liiga palju valeinfot ning, et see ei summutaks vajalikku ning teaduspõhist informatsiooni ning ei ohustaks sellega inimeste elu ja tervist. Sama on avalike koosolekute pidamisega, demokraatlikus ühiskonnas on oluline, et säiliksid põhiõigused, kuid ilmselgelt on iga riigi puhul vaja eraldi hinnata, milline on olukord riigis ning, kas avalikud kogunemised võivad suurendada levikut ning ega ei oleks WHO soovitusi järgides võimalik avalike koosolekuid korraldada, selleks et sõnavabaduse õigust kasutada.

2.2.3 Andmekaitse ja privaatsus

Enim on saanud kannatada pandeemia tõttu, peale isikute elu ja tervise, nende privaatsus. Valitsused on hakanud vajadusest piirata viiruse levikut jälgima inimeste asukohta ning nende käimisi. Nagu ka kõikide teiste õiguste piiramisega, on oluline, et piirangud, mis tehakse privaatsuse osas oleksid seaduslikud, proportsionaalsed, vajalikud ja mittediskrimineerivad ning kindla ajalise määratlusega.

Riigid on võtnud kasutusele erinevaid meetmeid, selleks et tagada kinnipidamine valitsuse poolt kehtestatud reeglitest. Lõuna-Korea, Hiina, Singapur, Venemaa ja Austraalia nakatunud inimeste jälgimiseks kasutanud *bluetoothi* Suurbritannia ja Itaalia on kasutusse võtnud soojuskaardistamise kontrollimaks inimeste distantseerumist.¹²⁸

Pandeemia olukorras võib osutada oluliseks inimeste asukoha ja teiste andmete jälgimine selleks, et rakendada sobivaid ja vajalikke meetmeid olukorra leevendamiseks, oluliseks võib osutada näiteks inimeste andmed nende asukoha kohta, et jälgida lähikontaktseid, samuti inimese koroonatesti tulemus, et teada, kus on viirusesse nakatunud inimene käinud. GDPRi alusel on võimalik jälgida inimeste andmeid, juhul kui see on vajalik, rahvatervise valdkonnas avalike huvide kaitsmiseks, näiteks piiriüleste terviseohtude eest. Peale Hiina ja mõne teise riigi ei ole COVID-19 kriisi ajal kogutud asukohaandmeid töödeldud ning talletatud suurtes

¹²⁸ Cornish, L. Tracking COVID-19: What are the implications for privacy and human rights? – Devex 15.05.2020-
<https://www.devex.com/news/tracking-covid-19-what-are-the-implications-for-privacy-and-human-rights-97101>

määrades. Paljud riigid kasutavad rakenduste tõmbamist telefonidesse ja selleks, et need saaksid töötada, peavad enamus inimesi olema sellega hõlmatud.¹²⁹

Euroopa Andmekaitsekoostöökoostöö on öelnud, et digitaalsete jälgimise rakenduste eesmärk peab olema manuaalse jälgimise toetamine ning rakendused peavad olema osa laiemast rahvatervisekaitse programmist, neid kasutatakse senikaua, kuni uute nakkuste hulga haldamiseks saab kasutada traditsioonilist jälgimist. Lisaks peab töödeldavate ja vahetatavate andmete hulk olema vähendatud miinimumini ja asjaoludega mitteseotud infot ei tohi koguda. Kokkuvõttes on Euroopas koroonakriisi ajastul tagatud kodanikele põhiõigusena privaatsus ka teistest riikidest paremini.¹³⁰

2.2.4 Õigus haridusele

COVID-19 tõttu on suletud koolid, aga sellest hoolimata, ei ole hariduse omandamine täielikult peatatud, kuid see on tehtud paljude jaoks raskemaks. Koolide lahtioleku ajal järgiti reegleid selleks, et piirata õppeasutustes koroonaviruse levikut, kuid leviku suurenedes on hakatud koole taas sulgema ning õpilased on suunatud distantsõppele. Antud piiranguid on rakendatud nii põhihariduse, keskkooli kui ka kõrghariduse omandamisel. Probleemid seisnevad selles, et paljudel õpilastel puudub nii arvuti kui ka Interneti kasutamise võimalust ning paljudel vanematel ei ole olnud võimalik oma aega kulutada laste õpetamisele. Need asjaolud on pannud lapsed väga ebavõrdsesse olukorda. Lisaks sellele, et paljudel lastel ei ole võimalik omandada haridust sellisel viisil nagu valitsused on seda ette näinud, on tekkinud ka probleemid sellega, et paljudel lastel oli ainus soe toidukord koolis.¹³¹

Kuigi EIÕK ja ICCPRi alusel on õigus haridusele üks nendest kohustustest, mida võib vajadusel piirata, siis peavad piirangud olema proportsionaalsed ja mittediskrimineerivad. Siiski ÜRO eriraportööri kohaselt peaks tagama õiguse haridusele ka kriisiolukorras.¹³² Kuigi kõik lapsed

¹²⁹ Ventrella, E. Privacy in Emergency Circumstances: Data Protection and the COVID-19 Pandemic. - *ERA Forum* 21/3. 379-393. lk 383.

¹³⁰ *ibid*

¹³¹ FRA. Coronavirus Pandemic in the EU - Fundamental Rights Implications. 30.11.2020.

¹³² Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>

ei ole mõjutatud otseselt distantsõppest ja neile on siiski tagatud õigus haridusele, siis on siiski maailmas palju lapsi, kes on saanud diskrimineeriva kohtlemise osaliseks, kuna neil ega nende vanematel ei ole piisavalt ressursse selleks, et rakendada distantsõpet selleks ettenähtud kujul. Samas on paljudes riikides antud piirang olnud vajalik ja ka proportsionaalne, selleks et vähendada kontakte ja piirata koroonalevikut, kuid sellegi poolest on just arengumaades olnud antud piirang suureks probleemiks.

Riigid pidid inimõigusi piirama selleks, et viiruse levikut vähendada. Kui arvestada asjaoluga, et viirus ei oleks levinud maailmas nii jõudsalt ja sellises ulatuses, kui Hiina oleks varem teavitanud viiruse olemasolust ning asjaoluga, et Hiina oli teadlik juba varasemalt ohtliku viiruse levikust, siis ei oleks riigid arvatavasti pidanud võtma kasutusele niivõrd ulatuslike meetmeid ning isegi juhul kui inimõigusi oleks pidanud piirama, oleks piirangud saanud olla palju lühiajalisemad ning väiksemad. Seega tõusetub küsimus, kas Hiina rikkus teavitamiskohustust. Riikidel ja nende kodanikel on tekkinud koroonaviiruse laialdase ja pikaajalise leviku tõttu väga suured majanduslikud kahjud. Juhul kui Hiina rikkus teavitamiskohustust, siis on olemas ka võimalik kahju hüvitamine Hiina poolt.

3 Hiina rahvusvaheliste normide võimalik rikkumine ja riigivastutus

Selleks, et kontrollida globaalsete viiruste levikut, on Rahvusvaheliste Tervise-eeskirjade (edaspidi:IHR) alusel pandud paika süsteem, mille kaudu jälgitakse ning teavitatakse haigustest ning on paika pandud miinimumstandardid, kuidas vältida haiguste levikut.¹³³ IHR alusel on rahvusvahelise probleemiga seotud rahvatervise hädaolukord igasugune erakorraline sündmus, mis: 1) kujutab endast rahvusvahelise leviku kaudu tervise ohtu teistele riikidele 2) eeldab potentsiaalset koordineeritud rahvusvahelist reageerimist. Riigid on antud olukorrast kohustatud Maailma Terviseamet (WHO) teavitama 24 tunni jooksul sündmustest, mis võivad moodustada rahvusvahelise probleemiga seotud rahvatervise hädaolukorra. Artikli 7 alusel on riigid kohustatud WHO'ga jagama igasugust asjakohast informatsiooni.¹³⁴

Rahvusvahelised Tervise-eeskirjad on õiguslikult siduvad 196 riigis, kaasa arvatud Hiinas.¹³⁵ Eeskirjad loovad riikidele õigused ja kohustused, sealhulgas on ka rahvatervise sündmustest teatamise nõue. Seega on riikidel kohustus järgida IHRis sätestatud.

Hiina teavitas COVID-19 viirusest esimest korda WHO'd 31.detsembril 2019, tagasiulatuvalt andmed näitavad, et koroonaviirus levis Hiinas juba nädalaid enne esimest teavitust. Kuid isegi peale Hiina teavitust, ei kuulutatud välja rahvatervise hädaolukorda, kuna hädaolukorra komitee arvates, oli välismaal liiga vähe juhtumeid ning selleks oli liiga vara. Rahvusvahelise probleemiga seotud rahvatervise hädaolukord kuulutati välja 30.jaanuaril 2020 ning pandeemia alles 11.märtsil 2020, mis hetkeks oli COVID-19 levinud juba rahvusvaheliselt.¹³⁶

Antud teemal on tekkinud viimase aastaga, alates pandeemia algusest, palju küsimusi, näiteks kas WHO kuulutas välja pandeemia liiga hilja? Kas Hiina teavitas WHO'd liiga hilja viirusest?

¹³³ Gostin, L. O. Habibi, R. Meier, B.M. Has Global Health Law Risen to Meet the COVID-19 Challenge? Revisiting the International Health Regulations to Prepare for Future Threats. - The Journal of Law, Medicine & Ethics 48/2. 376-381. Lk 376.

¹³⁴ International Health Regulations: 2005, 2nd. ed. Geneva: WHO 2008.

¹³⁵ WHO | States Parties to the International Health Regulations (2005).- http://www.who.int/ihr/legal_issues/states_parties/en/.(31.03.2021)

¹³⁶ Gostin, L. O. Habibi, R. Meier, B.M. Has Global Health Law Risen to Meet the COVID-19 Challenge? Revisiting the International Health Regulations to Prepare for Future Threats. - The Journal of Law, Medicine & Ethics 48/2. 376-381. lk 378.

3.1 Hiina tegutsemine COVID-19 olukorras

Praeguseks on teada, et COVID-19 viirus levis Hiinas nädalaid enne, kui sellest teavitati WHO'd.¹³⁷ Sellest tulenevalt said ka teised riigid hiljem teada viiruse olemasolust ja selle levikust, mis omakorda takistas nende valmisolekut. Lisaks sellele, et Hiina ei teavitanud õigeaegselt teisi riike, võttis Hiina ka samme, et viirust varjata. Seda, et viiruse levik toimub inimeselt-inimesele tunnustati Hiinas alles 2020. aasta jaanuari keskpaigas.

Paljude allikate kohaselt tuvastati esimene koroonaviirusesse nakatunu juba 8.detsembril 2019,¹³⁸ sellest rohkem kui pool kuud hiljem 31.detsembril 2019 teavitas Hiina, et Wuhanis levib teadmata päritoluga kopsupõletik. 31.detsembrist 2019 kuni 3.jaanuarini 2020 tuvastati 44 uue kopsupõletiku juhtu ning ei olnud teada, kuidas antud haigus levib.¹³⁹ Alles 20.jaanuaril 2020 kinnitati inimeselt-inimesele nakatumist. Mõned mitteametlikud allikad on öelnud, et tegelikult leidsid esimesed juhtumid aset juba novembri keskpaigas ning reaalsuses olid nakatunute arv palju suurem kui ametlikud võimud ütlesid.¹⁴⁰ Nendele asjaoludele tuginedes võib väita, et kuigi puudub kindel info kuna viirus tegelikult levima hakkas ning kui palju oli algselt nakatunuid, siis arvestades asjaoluga, et viirus levis varem, kui sellest Maailma Terviseorganisatsiooni teavitati ja riikidel on IHR'i alusel kohustus selliste haiguste levikutest teavitada 24 tunni jooksul, mis võivad panna rahva tervise ohtu globaalses ulatuses, siis oleks pidanud Hiina võimud teavitama varasemalt WHO'd viiruse levima hakkamisest.

Selline käitumine Hiina võimude poolt, et ei teavitata viiruse levikust, ei olnud esmakordne. 2005. aastal muudeti Rahvusvahelisi Tervise-eeskirjasid just Hiinas 2003. aastal levima

¹³⁷ Gostin, L. O. Habibi, R. Meier, B.M. Has Global Health Law Risen to Meet the COVID-19 Challenge? Revisiting the International Health Regulations to Prepare for Future Threats. *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 48/2. 376-381. lk 378.

¹³⁸ Creutz, K. China's Responsibility for the COVID-19 Pandemic: An International Law Perspective. FIIA Working Paper 115 23.06.2020. - <https://www.fiaa.fi/en/publication/chinas-responsibility-for-the-covid-19-pandemic>. Lk 5.

¹³⁹ Novel Coronavirus (2019-nCoV) SITUATION REPORT -1 21 january 2020. - https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf?sfvrsn=20a99c10_4. (30.03.2021)

¹⁴⁰ Creutz, K. China's Responsibility for the COVID-19 Pandemic: An International Law Perspective. FIIA Working Paper 115 23.06.2020. - <https://www.fiaa.fi/en/publication/chinas-responsibility-for-the-covid-19-pandemic>. Lk 5.

hakanud SARS'i tõttu.¹⁴¹ Hiina ei teavitanud SARS'i levikust WHO'd kuna SARS ei kuulunud kolme IHR'is väljatoodud haiguse alla, mille tõttu oleks pidanud teavitamiskohustust järgima.¹⁴² 2005. aastal tehtud muudatustega toodi sisse põhimõtte, mis aitab ära hoida, kaitsta ja kontrollida rahvusvahelist igasuguste haiguste levimist.¹⁴³

Peamisi IHR'is aastal 2005 tehtud muudatusi on see, et WHO saab arvestada mitteametlike informatsiooni allikatega, kuna valitsused tihtipeale ei soovi teavitada WHO'd uutest levivatest patogeenidest. Antud muudatus jäi COVID-19 puhul ebapiisavaks, sest Hiina valitsus keelas meditsiinitöötajatel ning teadlastel teavitada Wuhanis levivast haigusest.¹⁴⁴ Hiina seaduse kohaselt võivad kohalikud omavalitsused avaldada, rahvusvahelise rahvatervise hädaolukorra kohta, teavet alles siis, kui nad on selleks saanud vastava volituse. Wuhani linnapea on tunnistanud, et kohalik omavalitsus ei suutnud pandeemia varajastes staadiumites avalikustada viiruse kohta teavet. Rahvusvaheliselt on liikvele läinud informatsioon, et arst Li Wenliang, kes üritas viiruse kohta teavet edastada, sai politseilt noomituse valeinfo edastamise eest.¹⁴⁵

Sellest tingituna, võib esile kerkida küsimus, kas Hiina jättis täitmata IHR'ist tuleneva teavitamiskohustuse, mille kohaselt peab liikmesriik teavitama WHO'd 24 tunni jooksul sündmusest, mis võib olla aluseks rahvusvahelise rahvatervise hädaolukorra tekkimiseks ning kui Hiina on rahvusvahelist õigust rikkunud, siis milline on riigivastutus rahvusvahelises õiguses?

¹⁴¹Mackey, T.K. Liang, B.A. Lessons from SARS and H1N1/A: Employing a WHO–WTO Forum to Promote Optimal Economic-Public Health Pandemic Response. *Journal of Public Health Policy* 33/1. 119-130. 2012.

¹⁴² Gostin, L. O. Habibi, R. Meier, B.M. Has Global Health Law Risen to Meet the COVID-19 Challenge? Revisiting the International Health Regulations to Prepare for Future Threats. *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 48/2. 376-381. lk 377.

¹⁴³ Hardiman, M. Wilder-Smith, A. The Revised International Health Regulations and Their Relevance to Travel Medicine. - *Journal of Travel Medicine*. May-June 2007. 14/3. 141-144

¹⁴⁴ Gostin, L. O. Habibi, R. Meier, B.M. Has Global Health Law Risen to Meet the COVID-19 Challenge? Revisiting the International Health Regulations to Prepare for Future Threats. *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 48/2. 376-381. lk 378.

¹⁴⁵ Shen. W. Zhang.Y. Zhang. D. Simple Legislative Declaration and Complex Cultural Background: Review of China's Legal Response to the COVID- 19 – *Michigan International Lawyer* Volume 31 Issue 1, Spring 2020. lk 3.

3.2 Hiina vastutus rahvusvahelise õiguse valguses

Rahvusvahelises tavaõiguses reguleerib riikide vastutust ÜRO Rahvusvahelise Õiguse Komisjoni ettevalmistatud riigivastutuse artiklid (edaspidi: ARSIWA), mille artikkel 1 sätestab, et iga riigi rahvusvahelise õiguse vastase teoga kaasneb selle riigi rahvusvaheline vastutus. Sellest tulenevalt kui riik rikub oma rahvusvahelisest õigusest tulenevat kohustust, on ta ka kohustatud selle kohustuse rikkumisest tulenu täielikult heastama. ARSIWA normidele tuginevad ka rahvusvahelised kohtud ja tribunalid, kuid riigid on vabad reguleerima vastutuse küsimust erieeskirjade kaudu.¹⁴⁶

Rahvusvaheliselt õigusvastase teo jaoks peab vastavalt ARSIWA artiklile 2, olema teos kaks elementi: 1) käitumine on omistatav riigile rahvusvahelise õiguse alusel 2) riik on rikkunud rahvusvahelist kohustust. Seega on selleks vaja teha kindlaks milline tegu või tegevusetus on omistatav riigile ja teiseks peab olema antud kohustus siduv riigile hetkel, kui rikkumine leiab aset. Rikkumine võib aset leida nii seadusest kui ka tavaõigusest tuleneva kohustuse alusel.¹⁴⁷

Rahvusvahelistest Tervise-eeskirjade artikli 6 kohaselt on riikidel kohustus teavitada WHO'd, kõige tõhusamaid kommunikatsioonivahendeid kasutades, 24 tunni jooksul sündmustest, millega võib kaasnedra rahvusvaheline rahvatervise hädaolukord, samuti mistahes tervisemeetmetest, mis on nende sündmuste jaoks juba rakendatud.¹⁴⁸

Sellest tulenevalt on tarvis küsida, kas Hiina on rikkunud IHR'st tulenevat kohustust, kuna jättis 24 tunni jooksul WHO teavitamata COVID-19 leviku algusest ning kui Hiina on rikkunud IHR'ist tulenevat kohustust, siis kas tulenevalt kohustuse rikkumisest on Hiinal kohustus hüvitada tekkinud tagajärjed?

IHR'st tulenevalt on riikidel kohustus informeerida WHO'd igasugusest ootamatust või ebatavalisest tervist puudutavast juhtumist oma territooriumil ning kuigi IHR'ist endast ei tulene sanktsioone, mis kohalduvad juhul kui riik on jätnud vastavast sündmusest teavitamata,

¹⁴⁶ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries - 2001. - https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (29.03.2021)

¹⁴⁷ *ibid*

¹⁴⁸ International Health Regulations: 2005, 2nd. ed. Geneva: WHO 2008.

siis antud sätted tulevad ARSIWA'st. On ilmselge, et koroonaviiruse levik on rahvatervist puudutav küsimus, millest tuleb ka WHO'd IHR'i alusel teavitada.

WHO on öelnud, et Hiina käitumine oli kiiduväärt ning on võitnud maailmale aega.¹⁴⁹ Kuid praeguste andmete kohaselt leidsid esimesed juhtumid Wuhanis aset juba 8. detsember 2019 ning on võimalik, et haigusjuhtumeid oli juba paar nädalat varem. Hiina ise on väitnud, et esimesed juhtumid avastati alles detsembri lõpus ning siis oldi kindlad, et viirus ei levi inimeselt-inimesele. Seega on laekunud info olnud väga vastuoluline. Kuigi tundub, et ajaline vahe ei ole väga suur, siis on välja selgitatud, et kui Hiina võimud oleks täitnud oma teavitamiskohustust õigeaegselt ning kasvõi nädal varem teavitanud viiruse levikust, oleks olnud nakatumiste arv 66% väikesem.¹⁵⁰

ARSIWA alusel on võimalik vastutusele võtta juhul kui käitumine on omistatav riigile rahvusvahelise õiguse alusel.¹⁵¹ Antud hetkel tulenes teavitamiskohustus Rahvusvahelistest Tervise-eeskirjadest, mis nagu eelnevalt mainitud, on seaduslikult siduvad sellega liitunud riigile, milleks on ka Hiina¹⁵², seega esimene nõue on täidetud. Teiseks peab riik olema rikkunud rahvusvahelist kohustust.¹⁵³ Antud asjaolude pinnal leiab autor, et on suhteliselt kerge märgata seda, et kui Hiina oleks täitnud oma IHR'ist tulenevat teavitamiskohustust kohe esimeste juhtumite valguses, oleks saanud riigid end esiteks, paremini ette valmistada ja teiseks, oleks see hoidnud ära väga suures ulatuses koroonajuhtumeid. Kuid siiski ei saa jätta tähelepanuta asjaolu, et Hiina võimud ei võta omaks asjaolu, et riigis oli isikuid kes teadsid, et koroonaviirus, mis on globaalseks ohuks, levib Hiinas Wuhani linnas. Selleks, et Hiina oleks saanud teavitamiskohustust rikkuda, peab olema kindel asjaolus, et esimesed juhtumid võtsid aset rohkem kui 24 tundi enne WHO'le teavituse edastamist.

¹⁴⁹ WHO Director-General Speech. Munich Security Conference <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference> (14.04.2021)

¹⁵⁰ Lai. S. Ruktanonchai. *et al.* Effect of non-pharmaceutical interventions for containing the COVID-19 outbreak: an observational and modelling study. – *medRxiv* 13.03.2020 - <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.03.03.20029843v3>

¹⁵¹ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries - 2001. - https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (29.03.2021)

¹⁵² WHO | States Parties to the International Health Regulations (2005).- http://www.who.int/ihr/legal_issues/states_parties/en/.(31.03.2021)

3.2.1 Riigivastutus

Rahvusvahelise õiguse rikkumise korral on riigivastutus tekitud kahju heastamine. ARSIWA artikkel 34 alusel on kahju heastamiseks kolm võimalust: endise olukorra taastamine, kahju rahaline hüvitamine või satisfikatsioon avaliku vabandamise, kahetsuse väljendamise või muul moel. Antud mooduseid heastamiseks võib rakendada kas eraldi või koos.¹⁵⁴

Riigid, kes on kannatanud rikkumise tõttu on õigustatud esitama nõudeid kohustust rikkunud riigi vastu, see tähendab koroonaviiruse puhul on selleks peaaegu kõik maailma riigid.

IHR artikli 56 alusel peavad osapooled esmalt üritama jõuda kokkuleppele või jõudma mingisugusele muule rahumeelsele lahendusele. Viimane võimalus on artikkel 56 lg 3 alusel see, et osapooled lepivad kohustusliku arbitraažiga, mis lahendab vaidluse siduval ja lõplikul viisil. Antud võimalust on võimalik kasutada ainult Hiina nõusolekul.¹⁵⁵ Lisaks on võimalik riikidel pöörduda Rahvusvahelisse Kohtusse Maailma Terviseorganisatsiooni põhikirja artikli 75 alusel Hiina vastu. Seda juhul kui erimeelsusi ei suudeta lahendada läbirääkimiste teel või terviseassamblees.¹⁵⁶ Riikidel on õigus keelduda Rahvusvahelise Kohtu jurisdiktsioonist.¹⁵⁷ Siiamaani ei ole Hiina Rahvusvahelise Kohtu jurisdiktsiooniga nõustunud. Rahvusvahelisse Kohtusse Hiina nõusoleku andmine on autori arvates ebatõenäoline võttes arvesse asjaolusid, et Hiina ei tunnista, et nad oleksid rikkunud teavitamiskohustust, sest Hiina edastatud info kohaselt ei olnud nad teadlikud, et selline viirus levib sellisel määral Wuhanis, et see levib inimeselt-inimesele. Lisaks kui arvestada asjaolu, et Hiina ei ole eelnevalt Rahvusvahelise Kohtu jurisdiktsiooniga nõustunud on ebatõenäoline, et selles asjas Hiina nõustuks.

¹⁵⁴ 'Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries - 2001. - https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (29.03.2021)

¹⁵⁵ Creutz, K. China's Responsibility for the COVID-19 Pandemic: An International Law Perspective. FIIA Working Paper 115 23.06.2020. - <https://www.fiaa.fi/en/publication/chinas-responsibility-for-the-covid-19-pandemic>. Lk 12.

¹⁵⁶ Maailma Terviseorganisatsiooni põhikirja. RT II 2005, 4, 11.

¹⁵⁷ Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja ning Rahvusvahelise Kohtu statuut. RT II 1996, 24, 95.

3.2.1.1 Endise olukorra taastamine

Endise olukorra taastamine ARSIWA artikkel 35 alusel, tähendab olukorra taastamist sellisele tasemele, mis see oli enne süüteo toimepanekut, kui see ei ole materiaalselt võimatu ja ei too kaasa hüvitise suurust, mis on proportsionaalne kahju rahalisest hüvitamisest saadavaga.¹⁵⁸

Antud olukorras on kindel, et endise olukorra taastamine ei ole võimalik. Koroonakriisi tõttu on tekkinud nii majanduslikud kahjud, kuid viiruse tõttu on surnud miljonid inimesed. Seega kuigi majanduslike kahjude hüvitamine on võimalik, siis ei ole mitte kuidagi võimalik olukorra taastamine, lisaks miljonitele surnud inimestele on veelgi enam inimesi haigestunud ning paljud neist ei ole isegi tervenedes täielikult taastunud, lisaks on saanud kannatada inimeste vaimne tervis isolatsiooni, liikumispirangute, töö kaotamise ja muude asjaolude tõttu. Seega antud juhtumi puhul ei ole võimalik kahju heastamine endise olukorra taastamisega.

3.2.1.2 Kahju rahaline hüvitamine

Kahju rahaline hüvitamine tuleb ARSIWA artiklist 36, mille alusel on riik, kes on saanud hakkama rahvusvaheliselt õigusvastase teoga, peab hüvitama tekkinud kahju, kui kahju ei ole heastatud endise olukorra taastamisega. Kompensatsioon peab katma igasuguse rahaliselt hinnatava kahju, kompensatsioon ei kata moraalset kahju. Hüvitatav kahju ei ole riigi karistamiseks, vaid reaalse olukorrast tekkinud rahalise kahju heastamiseks. Kahjuks loetakse igasugust rahalist kahju, mis on tekitatud, nii riigile kui ka selle kodanikele.¹⁵⁹

Hiina puhul on võimalik kahju hüvitamine, mis on tingitud koroonaviirusest tulenevate kahjude heastamiseks. On välja arvatatud, et juhul kui Hiina oleks süüdi rahvusvahelise kohustuse rikkumise eest ning peaks kahju hüvitama, siis ulatuksid summad rohkem kui nelja triljoni USA dollari ulatusse.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries - 2001. - https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (29.03.2021)

¹⁵⁹ *ibid*

¹⁶⁰ Creutz, K. China's Responsibility for the COVID-19 Pandemic: An International Law Perspective. FIIA Working Paper 115 23.06.2020. - <https://www.fiaa.fi/en/publication/chinas-responsibility-for-the-covid-19-pandemic>. Lk 4.

Selleks oleks võimalik pöörduda riigil Maailma Terviseorganisatsiooni põhikirja artikli 75 alusel Hiina vastu Rahvusvahelisse Kohtusse.¹⁶¹ Riigid on ise vabalt otsustama, kas nad alluvad rahvusvahelistele kohtuotsustele või mitte, see tähendab seda, et Hiina peab nõustuma sellega, et selliselt otsustatakse riigi süü, siamaani ei ole Hiina Rahvusvahelise Kohtu jurisdiktsiooniga nõustunud.

Kuid isegi kui Hiina nõustub, siis võib Rahvusvahelise Kohtu eelnevatest otsustest, nagu võib järeldada Bosnia genotsiidijuhtumi pinnalt¹⁶², et isegi kui riigi tegevusest võib tekkida olukordi, mis lubavad kahjulike sündmuste teket, siis ei ole nad kahjuliku sündmuse põhjuseks. Kui seda sama loogikat rakendada Hiina ja COVID-19 teavitamata jätmisele, siis saaks järeldada, et ei saa kindel olla, et kui Hiina oleks õigeaegselt teavitanud viiruse olemasolust, siis ei oleks viirus levinud. ARSIWA artikli 31 kommentaaride kohaselt eeldatakse, et isegi täiesti süütu ohver peab väärteos vigastuse saanuna käituma mõistlikult, mis viitab sellele, et COVID-19 viiruse korral on kõikide riikide endi käitumine samuti oluline.¹⁶³ Autori arvates on sellisel juhul tarvis hinnata iga riigi käitumist, kes pöördub nõudega Hiina riigi vastu, eraldi. Vaadelda, kuidas käituti haigusest teada saades, milliseid piiranguid rakendati ning kuidas käituti selleks, et ära hoida suuri majanduslikke kahjusid. Tuginedes varasemale Hiina riigi käitumisele, siis on võimalik, et Hiina ei nõustu Rahvusvahelise Kohtu jurisdiktsiooniga ning Rahvusvahelise Kohtu poole pöördumine võib olla tulutu.

3.2.1.3 Satisfikatsioon

Hiina puhul võib olla võimalikuks satisfikatsiooni kasutamine ning oma eksimuse tunnistamine. Satisfikatsioon tuleneb ARSIWA artiklist 37, mille alusel on riik kohustatud kasutama satisfikatsiooni, kuivõrd seda tegu ei saa heastada, kas endise olukorra taastamise või kahju hüvitamisega. Satisfikatsioon võib olla kas süü omaksvõtmine, kahetsuse väljendamine, ametlik vabandus või muul sobiv viisi. Satisfikatsioon peab olema proportsionaalne eksimusega ja ei tohi olla vastutavat riiki alandav. Antud võimalust kahju hüvitamiseks saab kasutada ainult juhul, kui endise olukorra taastamine või kahju hüvitamine ei ole osutunud piisavaks.

¹⁶¹ Maailma Terviseorganisatsiooni Põhikiri – RT II 2005, 4, 11.

¹⁶² *Application of the Convention of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgement, I.C.J Reports 2007, p. 43*

¹⁶³ Creutz, K. China's Responsibility for the COVID-19 Pandemic: An International Law Perspective. FIIA Working Paper 115 23.06.2020. - <https://www.fiaa.fi/en/publication/chinas-responsibility-for-the-covid-19-pandemic>. Lk 10.

Satisfikatsiooni kasutatakse nende olukordade heastamiseks, mida ei ole võimalik rahaliselt hüvitada.¹⁶⁴

Antud olukorras võib Hiina vastutus tulla kõne alla satisfikatsiooni näol, tunnistades, et rikuti teavitamiskohustust.¹⁶⁵

Seega jääb küsimus, kas Hiina on siiski rikkunud õigeaegse teavitamise kohustust ning kui on, siis kas Hiinat saab võtta vastutusele rahvusvahelise õiguse rikkumise eest ning kuidas peaks sellisel juhul heastama riikidele teavitamiskohustuse rikkumise tõttu tekkinud kahju ning kas satisfikatsioon võiks sellisel juhul olla mõistlik lahendus.

Magistritöö autori arvates on antud asjaolusid kaaludes kõige parem moodus Hiinal parandada oma tegu, kui Hiina tunnistaks asjaolu, et viirus levis Wuhanis juba enne WHO'le teavitamist ning sellest asjaolust oldi teadlikud. Nii saaks Hiina võita tagasi maailma usalduse, et tulevaste viiruste levikul, enam ei rikutaks teavitamiskohustust, nagu seda on tehtud kahe viimase viiruse puhul, nii SARSi kui ka COVID-19 puhul.

¹⁶⁴ 'Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries - 2001. - https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf (29.03.2021)

¹⁶⁵ Creutz, K. China's Responsibility for the COVID-19 Pandemic: An International Law Perspective. FIIA Working Paper 115 23.06.2020. - <https://www.fiaa.fi/en/publication/chinas-responsibility-for-the-covid-19-pandemic>. Lk 10.

Kokkuvõte

Antud magistritöö eesmärk oli analüüsida COVID-19 rahvusvahelise õiguse aspekte, täpsemalt keskendudes küsimustele, kas viiruse leviku tõttu seatud piirangud on olnud lubatavad. Kas seatud piirangud on olnud õiguslikud, proportsionaalsed, mittediskrimineerivad, ajaliselt määratletud ning kas piirangud on olnud antud olukorras vajalikud? Magistritöö eesmärgiks oli uurida, millised piirangud on inimõigusi siiski rikkunud ning, millised inimgrupid on piirangute all kõige rohkem kannatada saanud. Kuna pandeemia sai alguse Hiinast, siis antud magistritöö raames uuriti, kas on võimalik, et Hiina teavitas Maailma Terviseorganisatsiooni viiruse olemasolust liiga hilja ning juhul, kui rikuti Rahvusvahelistest Tervise-eeskirjadest artikkel 6 tulenevat teavitamiskohustust, siis milline on riigivastutus rahvusvahelise õiguse alusel.

Suures osas inimõigustele seatud piirangutest on olnud proportsionaalsed ja vajalikud koroonaviiruse leviku tõkestamiseks. Probleemiks on osutunud riikide vähene tähelepanu suunamine vähemusgruppidele ning mitte arvestamine põgenike ja migrantidega. Lisaks said kannatada kinnipeetavate inimõigused, kinnipidamisasutustes olevate tingimuste tõttu. Võib öelda, et nõrgemalt kaitstud ühiskonnagrupid, nagu erivajadustega lapsed, majanduslikult halvemas olukorras olevad pered ja mitteametlikult töötavad inimesed on kannatanud COVID-19 tingitud olukorra tõttu veelgi enam ning probleemid nende seas on süvenenud.

Magistritöös leiti, et piirangute aluseks on riigid kasutanud pehmet õigusest tulenevaid soovitusi ja juhiseid, mis on antud välja Euroopa Komisjoni poolt. COVID-19 tõkestamiseks on andnud Euroopa Komisjon välja näiteks juhised selleks, et piirata mittehädavajalikku reisimist. Lisaks võeti magistritöö kirjutamisel aluseks Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon ning Kodaniku ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisest paktist tulenevad võimalused piirata hädaolukorras, mis ohustab rahva hüve, teatud inimõigusi. ÜRO Inimõiguste Komitee on rõhutanud, et õigust elule ei tohiks koroonaviiruse valguses kitsalt tõlgendada, seega on riikidel vähemalt minimaalsed kohustused selleks, et kaitsta oma kodanike tervist COVID-19 olukorras ning juhul kui riigid seda ei tee, siis rikuvad riigid nende inimeste õigust elule, kes selle tagajärjel surevad. Piirangute seadmisel on EIÕK rõhutanud, et riigid peavad arvestama nii õigusega, mida rikutakse, kuid ka üldise olukorra ja selle kestvusega.

Piirangute tõttu, mis on seatud õigustele, mida on võimalik hädaolukorras piirata, on kannatanud samuti väga paljud inimgrupid. Suurimad esile kerkinud probleemid on olnud näiteks tänapäeva orjandus. Koroonaviiruse leviku tõttu on paljud riigid pidanud end täielikult

sulgema ning selle all on kannatanud paljud ettevõtted ning töötute arv on suurenenud. Kuna rohkem kui pool maailma tööjõust on tööl mitteametlikult, siis on nende töösuhted veelgi kergemini mõjutatavad. See tähendab omakorda seda, et mitteametlikud töötajad, võivad selleks, et mitte kaotada sissetulekut, nõustuda sunnitööga. Naised, kes töötavad madalama sissetulekuga töökohtadel ja sektorites, mis on kergemini mõjutavad, kannatavad ka pandeemia olukorras, rohkem nii pikkade töötundide kui ka seksuaalse ja vaimse ärakasutamise all. Kuna paljud naised on koristajad, siis viiruse levikust tingitud hügieeninõuete kõrgenemisega, peavad naised rohkem tegema ka ületunde. Lapsed, kes pandeemia tõttu kannatavad selletõttu, et koolid suletakse ning paljudel neist pole võimalik ressursside puudumise tõttu distantsõppel osaleda ja on olnud sunnitud oma pere ülalpidamise aitamiseks minema tööle, millest tingituna on väga suur võimalus, et lapsed enam koolihariduse juurde tagasi ei pöördu. Lisaks lapstööjõu kasvule on kasvanud ka lapsabielude arv, mis on tingitud nii sellest, et lapsed pole olnud majanduslikult piisavalt kindlustatud, et minna tagasi kooli või ei lubata neid teistesse riikidesse sisse.

Teine inimeste grupp, kes kannatab COVID-19 piirangute tõttu, on põgenikud. Kuna paljud riigid, kuhu põgenikud soovivad siseneda, on koroonaviiruse leviku hirmus sulgenud oma piirid ning erandeid ei tehtud ka põgenikele, langesid paljud põgenikud sundabielude, lapstööjõu ja võlgade küüsi. Kuigi Euroopa Komisjon on soovitanud, et liikmesriikide meetmed koroonaviiruse leviku vähendamiseks peavad põhinema riski hindamisel ja jääma proportsionaalseks, seega ei tohiks ka varjupaigataotlejate riiki sisenemise piiranguid hinnata teistmoodi, siis paljud riigid on kasutanud ära võimalust keelduda põgenikest. Põgenikelaagritesse paigutatud põgenikud kannatavad halbade sanitaartingimuste ja vähese arstiabi all ning nende võimalused hoida kinni soovituslikest meetmetest, millega vähendada koroonalevikut, on peaaegu et olematud. Seega on põgenikelaagrid antud hetkel vägagi soodsad kohad koroonaviiruse levikuks ning kuna puuduvad vajalikud ravimid, siis sellega on ohustatud ka põgenike elu ja tervis.

Nagu põgenikud, kannatavad ka kinnipeetavad koroonaviiruse ja nendest tingitud piirangute tõttu. Kinnipeetavad peavad tihtipeale olema kitsastes ja üle rahvastatud tingimustes, mis on soodne keskkond viiruse levikuks. Riikidel on kohustus kaitsta õigust elule ja tervisele ning kinnipeetavate suhtes ei tohi teha erandeid ei meditsiinilise abi ega COVID-19 testidele ligipääsu osas. Siiski on tulnud ette juhtumeid, kus paljud kinnipeetavad ei ole saanud vajalikku meditsiinilist abi, haigustunnustega kinnipeetavaid ei ole isoleeritud ning on ette tulnud juhtumeid, kus kinnipeetavad ei ole saanud võimalust end kaitsta maskidega.

Üks olulisi inimõigusi, mida on pidanud COVID-19 tõttu piirama, on andmekaitse ja privaatsus. Piirangud on olnud olulised just selleks, et jälgida kuidas inimesed käituvad, kas isolatsiooni suunatud inimesed käituvad korrektselt ning, et oleks võimalik vähendada nii sotsiaalseid kui ka majanduslike mõjusid ühiskonnale. Õigus tervisele ja kaitse isikuandmete käsitlemisele on omavahel tihedalt seotud ning igasugune meede, mis rikub õigust eraelule ja andmekaitsele, peab olema vajalik, seaduslik ja proportsionaalne, nagu kõik teised inimõiguste piiramised. Kuid samas ei saa olla andmekaitse olulisus takistuseks elude päästmisel ja alati on tarvis erinevate huvide kaalumine. Andmeid võib töödelda hetkel isiku nõusolekul, kuid ka seaduses sätestatud juhtudel, sellised põhjused võivad olla näiteks avalik huvi viiruse leviku jälgimiseks. Erinevad Euroopa Liidu riigid on kehtestanud jälgimisele erinevaid tingimusi.

Maailmas leidub palju inimesi, kes ei usu koroonaviirusesse ning sellesse, et tegemist on haigusega, mille tõttu võiks inimesed surra ning sellest tulenevalt levib ka väga palju väärinformatsiooni. Selleks, et inimesi kaitsta antud väärinfo eest ning tagada info usaldusväärsus ja, et info ei saaks olla inimesi kahjustav, on paljud valitsused pidanud piirama sõnavabadust nii veebis kui ka väljaspool Interneti.

Peamine inimõigus, mida ilmselt kõik riigid on pidanud piirama, on liikumisvabadus. Maailma Terviseorganisatsioon on kehtestanud juhised, kuidas tuleks inimesi suunata karantiini ja isolatsiooni ja kui pikaks ajaks. Liikumispiirangud on olnud üle maailma erinevad, riigid nagu Prantsusmaa ja Hispaania kehtestasid 2020. aasta kevadel täieliku sulgemise ning sellest tulenevalt on pidanud isikud püsima kodudes ja reegleid rikkudes on kehtestatud neile ka sanktsioonid. Liikumisvabadus on üks suurimaid inimõiguste rikkumise situatsioone olnud. Inimõigusi on rikutud nii soolise diskrimineerimisega kuid ka piirangutega, mis pole ajaliselt kindlaks määratud, seega ei täida piirangute seadmise tingimusi. Piirangute olulisus ning nende töökindlus on tihtipeale kaalunud üle asjaolu, et sellised inimõiguste piirangud on toimunud ning on olnud tänu sellele ka proportsionaalsed.

Võib öelda, et COVID-19 leviku piiramiseks on erinevad riigid võtnud kasutusele erinevaid meetmeid, mis kõik on omamoodi oma tööd teinud. Kuid kõik seatud piirangud ei ole olnud alati seaduslikud ning on ületanud piire. Lisaks on COVID-19 piirangute tõttu kannatanud paljud inimesed ning piirangutel nagu täielik sulgemine on olnud laiemad inimõiguste rikkumised kui ainult liikumisvabaduse piiramine, antud piirangute tõttu on kannatanud ka põgenikud ja migrandid, kes ei ole saanud riikidesse siseneda ning on selle tõttu langenud sundabielude või võlgade ohvriks. Paljud ettevõtted on pidanud end sulgema ning inimesed on

läinud tööle mitteametlikult ja kuna selle üle puudub vastav kontroll, siis on pidanud inimesed töötama ületunde, kannatama ahistamise all ning tegema tööd väga madala palga eest. Seega võib öelda, et kõik inimõigused on omavahel mingil määral seotud ning ühtesid inimõigusi piirates, ei kannata mitte ainult see piiratus inimõigus, vaid ka teised. Riikidel on inimõigusi piirates oluline leida kõige vähem riivavam meede, mis ei tohi olla diskrimineeriv. Diskrimineerimise osas tuleb enim tähelepanu pöörata just kõige haavatavamatele inimgruppidele.

Analüüsides antud inimõiguste piiranguid võib öelda, et enamjaolt on riigid käitunud seaduslikult, kõiki inimõigusi on piiratud proportsionaalselt, piirangute ajaline lõpp on olnud määratletud ja piirangute seadmisel on olnud kaalutletud ning on hinnatud selleks olukorra tõsisust. Ka mõned siseriiklikud kohtud on hinnanud teatud piirangute seaduslikkust ning on leitud, et kõik piirangud mis on seatud, on olnud proportsionaalsed ja vajalikud. On olnud riike, kus pole piirangute tegemisel arvestatud kõikide inimeste võimalustega, seda on tulnud ette paljuski hariduse kättesaamise ja distantsõppele saatmise osas. Paljudes riikides ei ole olnud lastel võimalik kodustes tingimustes arvuti ja Interneti puudumise tõttu haridust omandada nii nagu teistes riikides ning selletõttu jäävad nende teadmistesse ka suured lüngad, lisaks ei ole kõik riigid arvestanud erivajadustega lastega, kellel on kontaktõppe olemasolu tihtipeale tähtsam.

Magistritöös analüüsiti ka Hiina võimalikku teavitamiskohustuse rikkumist IHR artikli 6 alusel. IHR alusel on pandud paika süsteem, mille kaudu jälgitakse haiguseid ning teavitatakse nendest. COVID-19 haigusest on tekkinud globaalne pandeemia ning IHR-i alusel on rahvusvahelise probleemiga seotud rahvatervise hädaolukord igasugune erakorraline sündmus, mis kujutab endast rahvusvahelise leviku kaudu tervise ohtu testide reageerimist. Sellises olukorras on aga riigid kohustatud teavitama Maailma Terviseorganisatsiooni 24 tunni jooksul sündmustest, mis võivad sellise olukorrani viia. Hiina, olles osapool IHR'is oli kohustatud antud teavitamiskohustust täitma. Hiina teavitas WHO'd viiruse levikust 31. detsember 2019 kuid on teada erinevate andmete pinnalt, et on võimalik, et viirus levis Hiinas juba paar nädalat varasemalt. Sellest tulenevalt võib eeldada, et Hiina on rikkunud rahvatervist ohustavast olukorrast teatamise kohustust, sest teavitamine ei toimunud 24 tunni jooksul. Asjaolusid arvesse võttes analüüsis magistritöö autor, milline on rahvusvahelisest õigusest tulenev riikide vastutus ARSIWA alusel. ARSIWA alusel peab õigusvastane käitumine olema omistatav riigile rahvusvahelise õiguse alusel, antud nõue on täidetud ning riik peab olema rikkunud rahvusvahelist kohustust. Antud asjaolude valguses tundub, et Hiina võiks olla rikkunud

teavitamiskohustust, juhul kui esimesed juhtumid tõesti võtsid aset juba paar nädalat enne WHO'le teavitamist. Kahju heastamiseks on kolm võimalust ARSIWA alusel: olukorra taastamine, kahju rahaline hüvitamine või satisfikatsioon. Antud hetkel ei ole võimalik olukorra taastamine. Kahju rahalise hüvitamise nõude suurus ulatus rohkem kui nelja triljoni USD ulatusse, selleks et antud summat välja nõuda, peab esiteks olema Hiina nõus sellega, et selliselt otsustatakse riigi süü, ning ei saa kindel ka olla eelnevate kohtuotsuste pinnal, et Rahvusvaheline Kohus Hiina süüdi tunnistaks. Viimaseks variandiks on satisfikatsioon, mis võib siis seisneda näiteks süü omaks võtmisel ning avalikul vabandamisel. Antud olukorrast lähtudes on selline heastamine võimalik, kuid siiamaani ei ole Hiina valitsus tunnistanud, et oldi teadlikud viiruse varasemast levikust ning on kaheldav, et Hiina tunnistaks, et rikuti teavitamiskohustust ning, et viirus levis riigis juba varasemalt.

Kokkuvõttes leiab magistritöö autor, et inimõiguste piirangud, mis on COVID-19 leviku tõkestamiseks seatud erinevate riikide valitsuste poolt, on olnud selleks, et kaitsta inimeste õigust elule. Peamised piirangud, mis riigid on teinud, on olnud karantiini ja isolatsiooni kohustus, mõnedes riikides oli 2020.aasta kevadel ka täielik sulgemine ning inimesed ei tohtinud ilma põhjusega kodudest väljuda, koolid on suunatud distantsõppele, keelatud on ära avalikud kogunemised, piiratud on sõnavabadust, et ei leviks liiga palju väärinfot, mis inimesi paneks eirama piiranguid ning inimeste andmeid liikumiste kohta kasutatakse selleks, et piirata COVID-19 levikut. Antud piirangud on olnud kõik tihedalt seotud viiruselevikuga ning selle piiramiseks on olnud vajalik ka inimõigusi piirata ning enamuses riikides tehtud piirangud on siiski olnud proportsionaalsed tulenevalt olukorra tõsidusest, seda on otsustanud ka siseriiklikud kohtud. Seega on valitsustel olnud õigus viiruse leviku piiramiseks ja elude kaitsmiseks piirata teisi inimõigusi nii tulenevalt siseriiklikest aktidest kui ka rahvusvahelisest õigusest.

Summary

There are two main aims of this master thesis. First aim is to find out which human rights have been limited because of COVID-19 pandemic, how are they limited, what are the consequences of the limitations and are they proportionate. Second aim is to find out if China has violated the obligation to notify about virus and if China has violated the obligation, how can it be responsible?

COVID-19 pandemic has affected most countries in the world and because of that it has also affected human rights of more than 50 million people. World Health Organization declared virus global health pandemic on March 11, 2020. To control the pandemic, countries and governments have enforced measures like border control, closing bars, restaurants, shopping centres and have enforced lockdown, quarantine, and isolation measures. These measures are all related to human rights and because of these measures, there have been limitations of human rights. Countries have used different ways to limit human rights, some countries have used national legislation, but others have derogated by using European Convention on Human Rights article 15 or International Covenant on Civil and Political Rights article 4. Both articles allow to derogate from human rights in the time of emergency, but not to derogate from non-derogable rights, such as right to life. But also, many soft law measures have been very successfully used to control the spread of COVID-19

Hypothesis of this master thesis is that limitations of human rights are legitimate and necessary to control the spread of the virus.

During the times of COVID-19 countries have tried to protect the right to life by limiting other human rights. But even though right to life is non-derogable right, there have been some situations, when countries have violated this human right because they have not been able to offer medical help to everyone in need. The reason for that is the vast amount of coronavirus patients and lack of staff in hospitals.

Some of the human rights that have been limited in times of coronavirus are right to education, right of movement, public gatherings, data protection and privacy and freedom of speech. Right to education has been limited by closing schools and implementing distant learning. This has brought up many problems, for example many students do not have access to the Internet or do not own a computer this makes distant learning almost impossible. There are also other

problems with distant learning. Most governments do not consider children with special needs or disabilities, which means that they do not get enough attention from teachers to acquire knowledge. Children who come from poor families, might need to start working because of lack of income during coronavirus, which means there is a big possibility that this is the end for their education, and they will never return to schools again.

International Health Regulations allow quarantine in case it is necessary to control coronavirus. Many countries have used possibility to implement lockdown, quarantine, or isolation measures, but in some countries the measures have violated human rights. For example, rules in Panama have discriminated transsexual women by allowing men to go out certain days and women other days. Countries have used different sanctions to make people obey the rules, some of which have been disproportionately harsh, for example using imprisonment.

Prisons are another place where many human rights have been violated. There is not enough medical staff in prisons to help with coronavirus, the conditions in prisons are a perfect place for virus to spread because there are not enough protective equipment nor space for prisoners to isolate.

Modern slavery is another topic that has risen during the times of COVID-19. The reason for this is that 62 % of people working are working informally. Which also means that their rights are not as controlled employers use employees. There have been situations when employees have been working unnormal hours because otherwise they risk losing their jobs. Women employees have also suffered from sexual assault. But because their job is their only income, and they must feed themselves and their families, people are afraid to quit and because of that suffer all kinds of different inhumane conditions.

Refugees and migrants have been suffering by not been able to go to other countries because many countries have closed their borders to limit the spread of coronavirus and there are no exceptions made even to migrants and refugees. Only some countries have made exceptions. Refugee camps are also perfect places for coronavirus to spread because there's a lack of medical equipment, room, but also sanitary conditions.

Mostly human right limitations that have been made because of coronavirus have harmed minority groups, whose rights have been endangered before. That means the groups which

before coronavirus were in a bad place and did not have enough protection, might be in a even worse place now, during the times of COVID-19.

But even though many people have suffered because of limitations of human rights, the limitations have also saved many lives and because of that most of them have been necessary and proportionate and legitimate. Even though some countries have used their power to limit human rights and to control people in ways that might not be legitimate, then this does not apply to all countries and some governments have set limitations to human rights in ways which are necessary to control the virus and in ways which it affects human rights to the least extent.

Scientist from the Southampton University have said that there would be 66 % less cases of coronavirus if China had informed World Health Organization even one week earlier about the virus. This also means that if there would be less cases, then there would not be need for so many limitations of human rights. China had to notify World Health Organization about an event that may constitute a public health emergency of international concern. China notified WHO about this kind of event on December 31, 2019. It is known that virus spread in Wuhan several weeks before the notification so it can be assumed from these facts that China violated its obligation to notify about the event in 24 hours.

To analyse state liability under international law the author of this master thesis analysed the responsibility under Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts by what internationally wrongful act of a state must consist of an action or omission which: 1) is attributable to the State under international law; and 2) constitutes a breach of an international obligation of the State. Under the circumstances which are known to the public, it seems that China did breach an obligation under international law. There are three ways for reparation: restitution, compensation, and satisfaction. Restitution in COVID-19 case is not possible because millions of people have lost their lives. The amount which China should compensate is 4 trillion USD, but for that China must admit its guilt, same goes with satisfaction.

So, all in all, even though there are several different ways for reparation all of them seem kind of impossible because for that China should admit its guilt. For China to compensate, countries can turn to International Court of Justice, this is stated in Constitution of World Health Organization article 75. But China also has to accept ICJ jurisdiction which it has never done before. And even if China accepts the jurisdiction, it is known from previous cases that ICJ might state that even if the inaction of the state may lead to situations that allow adverse events

to occur, they may not be the cause of the adverse event. So, in this case there is a possibility that, even when China had not violated the obligation to notify and had notified at the right time, then we cannot be sure that the spread of coronavirus would not be so vast.

All in all, hypothesis got mostly proven, even though human rights have been limited, not all limitations have been unproportionate. Limitations that have been made have been necessary to control the spread of coronavirus, especially limitations to the right of movement and closing of schools. Because by this the spreading of coronavirus has been limited the most.

Kasutatud allikad

Kasutatud õigusaktid

1. Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries-2001.
https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
2. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon – RT II 2010, 14, 54.
3. International Health Regulations: 2005, 2nd. ed. Geneva: WHO 2008.
4. Kodaniku- Ja Poliitiliste Õiguste Rahvusvaheline Pakt – RT II 1994, 10, 11.
5. Lapse õiguste konventsioon. RT II 1996, 16, 56.
6. Maailma Terviseorganisatsiooni põhikiri. RT II 2005, 4, 11.
7. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt –RT II 1993, 10, 13.
8. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. - <https://vm.ee/et/uro-inimoiguste-ulddeklaratsioon>

Kasutatud kirjandus

1. A Convention to protect your rights and liberties. - <https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention>
2. Achiume, E., Gammeltoft-Hansen, T., Spijkerboer, T. Introduction to the Symposium on COVID-19, Global Mobility and International Law. - AJIL Unbound, 114, 312-316.
3. Addressing Human Rights as Key to the COVID-19 Response. - <https://www.who.int/publications-detail-redirect/addressing-human-rights-as-key-to-the-COVID-19-response>.
4. Ahmad, N. Refugee Rights and Health: The Impact of COVID-19 on Refugee Camps. - <https://www.jurist.org/commentary/2020/04/nafees-ahmad-refugee-rights-COVID19/>.
5. Almeida, B. Personal Data Usage and Privacy Considerations in the COVID-19 Global Pandemic. - Ciência & Saúde Coletiva 25. Volume 25. Issue 1. 2487-2492.
6. Application of the Convention of the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgement, I.C.J Reports 2007, p. 43
7. Babicka, K. The COVID-19 Measures Impact on the Rights of Migrants and Refugees in the EU.- Opinio Juris (blog) 29.06.2020. - <https://opiniojuris.org/2020/06/29/the->

- covid-19-measures-impact-on-the-rights-of-migrants-and-refugees-in-the-eu-access-to-the-right-to-seek-asylum-and-reception-and-living-conditions/
8. Bennoune, K. „Lest We Should Sleep“: COVID-19 and Human Rights. - American Journal of International Law, 114(4), 666-676.
 9. China: Seekers of COVID-19 Redress Harassed. - Human Rights Watch 06.01.2021. - <https://www.hrw.org/news/2021/01/06/china-seekers-covid-19-redress-harassed>
 10. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Statement on the coronavirus disease (COVID-19) pandemic and economic, social and cultural rights. 06.04.2020
 11. Considerations for quarantine of contacts of COVID-19 cases. - [https://www.who.int/publications/i/item/considerations-for-quarantine-of-individuals-in-the-context-of-containment-for-coronavirus-disease-\(COVID-19\)](https://www.who.int/publications/i/item/considerations-for-quarantine-of-individuals-in-the-context-of-containment-for-coronavirus-disease-(COVID-19)).
 12. Considerations for quarantine of individuals in the context of containment for coronavirus disease (COVID-19). - https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331497/WHO-2019-nCoV-IHR_Quarantine-2020.2-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
 13. Cornish, L. Tracking COVID-19: What are the implications for privacy and human rights? – Devex 15.05.2020 - <https://www.devex.com/news/tracking-covid-19-what-are-the-implications-for-privacy-and-human-rights-97101>
 14. Coronavirus Preventing harm and human rights violations in criminal justice systems. - <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2020/07/Coronavirus-briefing-July-2020.pdf>.
 15. Course of Coronavirus Pandemic across Libya, Depends on Silencing the Guns. - UN News 7.04.2020. - <https://news.un.org/en/story/2020/04/1061272>
 16. COVID-19 and Ending Violence Against Women and Girls. - <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/issue-brief-COVID-19-and-ending-violence-against-women-and-girls-en.pdf?la=en&vs=5006>.
 17. COVID-19 and Human Rights. We are all in this together. - <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-04/COVID-19-and-Human-Rights.pdf>.
 18. COVID-19 and International Law Series - Human Rights Law: Right to Life. Just Security, - <https://www.justsecurity.org/73426/COVID-19-and-international-law-series-human-rights-law-right-to-life/>.
 19. COVID-19 and Racial Discrimination. - https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Racism/COVID-19_and_Racial_Discrimination.pdf.

20. COVID-19 will not leave behind refugees and migrants. - The Lancet 395, issue 10230.1090.
21. COVID-19: Governments Must Promote and Protect Access to and Free Flow of Information during Pandemic, Say International Media Freedom Experts. - <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/448849>.
22. COVID-19's Impact on Human Rights Outside the EU.- [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649365/EPRS_ATA\(2020\)649365_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/649365/EPRS_ATA(2020)649365_EN.pdf)
23. Creutz, K. China's Responsibility for the COVID-19 Pandemic: An International Law Perspective. FIIA Working Paper 115 23.06.2020. <https://www.fiaa.fi/en/publication/chinas-responsibility-for-the-covid-19-pandemic>
24. Derogations by State Parties from Article 21 ICCPR, Article 11 ECHR, and Article 15 ACHR or the Basis of the COVID-19 Pandemic. - [https://www.rightofassembly.info/assets/downloads/Derogations_from_the_Right_of_Peaceful_Assembly_\(at_11_November_2020\).pdf](https://www.rightofassembly.info/assets/downloads/Derogations_from_the_Right_of_Peaceful_Assembly_(at_11_November_2020).pdf)
25. Disease pandemics and the freedom on opinion and expression. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression 23.04.2020. - <https://www.undocs.org/A/HRC/44/49>
26. Dzehtsiarou. K. COVID-19 and the European Convention on Human Rights. - Strasbourg Observers (blog), 27. märts 2020 - <https://strasbourgobservers.com/2020/03/27/COVID-19-and-the-european-convention-on-human-rights/>.
27. Early and combined interventions crucial in tackling Covid-19 spread in china – University of Southampton 11.märts 2020 <https://www.southampton.ac.uk/news/2020/03/covid-19-china.page>
28. Egypt: Apparent Covid-19 Outbreaks in Prisons. – Human Rights Watch. 20. juuli 2020. - <https://www.hrw.org/news/2020/07/20/egypt-apparent-covid-19-outbreaks-prisons>
29. Eliantonio. M. Ștefan, O. The Elusive Legitimacy of EU Soft Law: An Analysis into Consultation and Participation in the Process of Adopting COVID-19 Soft Law in the EU. - European Journal of Risk Regulation. Volume 12. Issue 1. 159-175.
30. European Commission. Communication from the Commison to the European Parliament, The European Council and the Council. COVID-19. Guidance on persons exempted from the themporary restrictions on non-essential travel to the EU as regards the implementation of Council Recoomendation 2020/912 of 30 June 2020..- [71](https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/european-

</div>
<div data-bbox=)

- agenda-security/20201028_com-2020-686-commission-communication_en.pdf?fbclid=IwAR10r-8vj9gF5kvPDm9T9i01fLNB15dIAfTg0MX1Wg--IQAVpygzZ-yjPxM.
31. Fleming. S. This Is How COVID-19 Is Affecting Informal Workers - World Economic Forum 29.07.2020 - <https://www.weforum.org/agenda/2020/07/coronavirus-impact-informal-workers-world-bank/>
 32. FRA. Coronavirus Pandemic in the EU - Fundamental Rights Implications. 30.11.2020. - <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/covid19-rights-impact-april-1>
 33. Gostin, L. O. Habibi, R. Meier, B.M. Has Global Health Law Risen to Meet the COVID-19 Challenge? Revisiting the International Health Regulations to Prepare for Future Threats. - *The Journal of Law, Medicine & Ethics* 48/2. 376-381.
 34. Hanselaer. S. European Data Protection Board - Twenty-Third Plenary Session: EDPB Adopts Further COVID-19 Guidance. - European Data Protection Board - European Data Protection Board. 2020 - https://edpb.europa.eu/news/news/2020/european-data-protection-board-twenty-third-plenary-session-edpb-adopts-further-COVID_en
 35. Hardiman, M. Wilder-Smith, A. The Revised International Health Regulations and Their Relevance to Travel Medicine. - *Journal of Travel Medicine*. May-June 2007. 14/3. 141-144
 36. Hostmaelingen. N. Bentzen. H. B. How to Operationalise Human Rights for COVID-19 Measures. - *BMJ Global Health* Volume 5. Issue 7. 1-4.
 37. How Did the coronavirus outbreak start? - <https://www.medscape.com/answers/2500114-197402/how-did-the-coronavirus-outbreak-start>.
 38. Human Rights Committee. Statement on derogations from the Covenant in connection with the COVID-19 pandemic - <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CCPR/COVIDstatementEN.pdf>
 39. Impact of the coronavirus disease pandemic on contemporary forms of slavery and slavery like practices. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of slavery including its causes and consequences. 04.08.2020 - <https://reliefweb.int/report/world/impact-coronavirus-disease-pandemic-contemporary-forms-slavery-and-slavery-practices>
 40. In COVID-19 Fight, Free Speech Becomes Collateral Damage. - Balkan Insight (blog). 04.03.2021. - <https://balkaninsight.com/2021/03/04/in-covid-19-fight-free-speech-becomes-collateral-damage/>

41. International Covenant on Civil and Political Rights. - https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en
42. Italy: Violations of the Human Rights of Older Residents of Care Homes during COVID-19 Pandemic.- <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/12/italyviolations-of-the-h-human-rights-of-older-residents-of-care-homes-during-COVID-19-pandemic/>.
43. Jovičić, S. COVID-19 Restrictions on Human Rights in the Light of the Case-Law of the European Court of Human Rights - ERA Forum *ERA Forum* . Volume 21. Issue 4. 545–560.
44. Jubilut, L.L. Cerna, C.M. Opinion – Impacts and Restrictions to Human Rights During COVID-19. - E-International Relations (blog) 30.06.2020. - - <https://www.e-ir.info/2020/06/30/opinion-impacts-and-restrictions-to-human-rights-during-covid-19/>
45. Koji. T. Emerging Hierarchy in International Human Rights and Beyond: From the Perspective of Non-Derogable Rights - European Journal of International Law. Volume 12. Issue 5. 917-941. lk 920
46. Koroonaviirus, tervis. COVID-19 kriisi veebileht. <https://www.kriis.ee/et/eriolukord-koroonaviirus>.
47. Kędzior, M. The Right to Data Protection and the COVID-19 Pandemic: The European Approach. -ERA Forum 21. 533-543. 2021-
48. Laanepere. L. Rünne. E. Koroonaviiruse vastu võitlemisel tuleb kaitsta rahvatervist, aga ka inimõigusi,- Eesti Inimõiguste Keskus. - <https://humanrights.ee/2020/04/koroonaviiruse-vastu-voitlemisel-tuleb-kaitsta-rahvatervist-aga-ka-inimoigusi/>.
49. Lai. S. Ruktanonchai. *Et al.* Effect of non-pharmaceutical interventions for containing the COVID-19 outbreak: an observational and modelling study. – *medRxiv* 13.03.2020 - <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.03.03.20029843v3>
50. Le Bret. A. COVID-19 pandemic and derogation to human rights. – Journal of Law and the Biosciences. Volume 7, Issue 1. 1-15.
51. Lõhmus. U. Uno Lõhmus: lisandusi inimõiguste konventsiooniga võetud kohustuste peatamisele - ERR, 31. märts 2020.- <https://www.err.ee/1070879/uno-lohmus-lisandusi-inimoiguste-konventsiooniga-voetud-kohustuste-peatamisele>
52. Mackey, T.K. Liang, B.A. Lessons from SARS and H1N1/A: Employing a WHO–WTO Forum to Promote Optimal Economic-Public Health Pandemic Response. Journal of Public Health Policy 33/1. 119-130. 2012.

53. Migrants and refugees say COVID-19 has dramatically worsened their lives. - <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/migrants-and-refugees-say-COVID-19-has-dramatically-worsened-their-lives>.
54. Noorlander, P. COVID AND FREE SPEECH. The impact of COVID-19 and ensuing measures on freedom of expression in Council of Europe member states. Küpros 2020. - <https://rm.coe.int/covid-and-free-speech-en/1680a03f3a>
55. Notifications Under Article 15 of the Convention in the context of COVID-19 pandemic - <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354>
56. Novel Coronavirus (2019-nCoV) SITUATION REPORT -1 21 January 2020. - https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf?sfvrsn=20a99c10_4.
57. OHCHR | COVID-19 has exacerbated the historical neglect of dignified mental health care, especially for those in institutions: UN expert.- <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25988&LangID=E>.
58. OHCHR | COVID-19: Exceptional measures should not be cover for human rights abuses and violations – Bachelet. - <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25828&LangID=E>.
59. OHCHR | No exceptions with COVID-19: “Everyone has the right to life-saving interventions” – UN experts say. - <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25746&LangID=E>
60. OHCHR | States Should Take Action against COVID-19-Related Expressions of Xenophobia, Says UN Expert’
61. Page, E. Ognenovska, S. Development Matters, „Can Civil Society Survive COVID-19? - Development Matters 13. 01 2021. - - <https://oecd-development-matters.org/2021/01/13/can-civil-society-survive-covid-19/>
62. Parmet, W.E., Sinha, M. et al. COVID-19 — The Law and Limits of Quarantine. - The New England Journal of Medicine 382/15. - - <https://www.nejm.org/doi/10.1056/NEJMp2004211>
63. Ponta, A. Human Rights Law in the Time of the Coronavirus. - American Society of International Law. Volume 25 Issue 5. - <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/5/human-rights-law-time-coronavirus>

64. R. Baratta. R.EU Soft Law Instruments as a Tool to Tackle the COVID-19 Crisis: Looking at the ‘Guidance’ on Public Procurement Through the Prism of Solidarity. - *European Papers - A Journal on Law and Integration*. Vol.5, 2020 No.1. 365-373.
65. Report of the Special Rapporteur on the right to education. Right to education: impact of the coronavirus disease crisis on the right to education - concerns, challenges and opportunities 30.06.2020. - <https://undocs.org/A/HRC/44/39>
66. Rogers. K, Jakes. L. Swanson. A – Trump Defends Using „Chinese Virus“ Label, Ignoring Growing Criticism – *The New York Times* 18.03.2020 - <https://www.nytimes.com/2020/03/18/us/politics/china-virus.html>
67. Safeguarding Human Rights in Places of Detention: The Role of National Preventive Mechanisms during COVID-19- Universal Rights Group,.2021 -<https://www.universal-rights.org/blog/safeguarding-human-rights-in-places-of-detention-the-role-of-national-preventive-mechanisms-during-COVID-19/>
68. Sekalala, S. Forman, S. Habibi, R. Meier, M. B. Health and Human Rights Are Inextricably Linked in the COVID-19 Response. - *British Medical Journal*. Volume 5. Issue 9. 1-7.
69. Shen. W. Zhang.Y. Zhang. D. Simple Legislative Declaration and Complex Cultural Background: Review of China’s Legal Response to the COVID- 19 – *Michigan International Lawyer* Volume 31 Issue 1, Spring 2020.
70. Spadaro. A. COVID-19: Testing the Limits of Human Rights - *European Journal of Risk Regulation*. Volume 11. Special Issue 2. 317-325.
71. Stefan.O. COVID-19 Soft Law: Voluminous, Effective, Legitimate? A Research Agenda. - *European Papers - A Journal on Law and Integration*. Vol 5.2020 No 1 . 663-670
72. UN Agencies Uphold Human Rights Considerations in COVID-19 Data Collection. - *UN News* 20.11.2020. - <https://news.un.org/en/story/2020/11/1078182>
73. UN Human Rights Committee. General Comment No. 36, para. 2, UN Doc. CCPR/C/GC/36. 03.09.2019. - <https://www.refworld.org/docid/5e5e75e04.html>
74. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Emergency Measures and Covid-19: Guidance. 27. april 2020 - https://www.ohchr.org/Documents/Events/EmergencyMeasures_COVID19.pdf
75. Ventrella, E.Privacy in Emergency Circumstances: Data Protection and the COVID-19 Pandemic. - *ERA Forum* 21/3. 379-393.
76. Vonen, H. D. Refugee Camps and COVID-19: Can We Prevent a Humanitarian Crisis?. -*Scandinavian Journal of Public Health*. Volume 49, Issue.1 (2021).27-28.

77. WHO Director-General Speech. Munich Security Conference
<https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference>
78. WHO | States Parties to the International Health Regulations (2005).-
http://www.who.int/ihr/legal_issues/states_parties/en/.
79. Zwitter, A. Gstrein, O.J. Big Data, Privacy and COVID-19 – Learning from Humanitarian Expertise in Data Protection. - Journal of International Humanitarian Action 5. Article number 4. 2020.